

Michal Miovský a kolektiv

Konopí a konopné drogy

Adiktologické kompendium

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

KONOPI A KONOPNÉ DROGY: ADIKTOLOGICKÉ KOMPENDIUM

Vedoucí autorského kolektivu:

Doc. PhDr. Michal Miovský, Ph.D.

Autorský kolektiv:

Mgr. Tomáš Blaha, Ing. Marie Dědičová, MUDr. Jiří Dvořáček, Mgr. Roman Gabrhelík, Ph.D., Bc. Hana Gabrielová, Mgr. Hana Gajdošíková, Doc. RNDr. Lumír Ondřej Hanuš, DrSc., Dr.h.c., Doc. MUDr. Jiří Horáček, Ph.D., Mgr. Pavel Krmenčík, MUDr. Pavel Kubů, Mgr. Lenka Miovská, Doc. PhDr. Michal Miovský, Ph.D., MUDr. Drs L. Augustina Barbora Ouštěcká-Neradová, MUDr. Drs. Jindřich Misha Nerad, PhDr. Josef Radimecký, Ph.D., MSc., Bc. Michal Ruman, Mgr. Vojtěch Sivek, Mgr. Jaroslav Šejvl, Prof. MUDr. Alexandra Šulcová, CSc., Mgr. Jaroslav Vacek, Ing. Jiří Vopravil, MUDr. František Vorel, CSc., MUDr. Tomáš Zábranský, Ph.D.

Recenzenti:

Prof. MUDr. Vladimír Novotný, CSc., Doc. MUDr. Oldřich Vinař, DrSc., Prim. MUDr. Petr Popov, Prof. JUDr. Helena Válková, CSc. – kapitola 9

V knize byly použity materiály a výsledky výzkumného projektu GA ČR č. 406/02/1449a „Vliv psychosociálních faktorů a settingu na akutní a dlouhodobý efekt užívání kanabis z hlediska psychiatrických, psychologických a sociálních rizik“, ze kterého bylo její vydání také zčásti finančně podpořeno. Kniha dále vychází za finanční podpory rozvojového projektu MŠMT „Návrh, vytvoření a rozvoj systému celoživotního vzdělávání v adiktologii“.

Kniha vznikla v průběhu let 2003–2008 za významné institucionální podpory a zázemí 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Psychologického ústavu Akademie věd ČR a Sdružení SCAN. Současně je tato publikace oficiálním výukovým textem studijního oboru adiktologie (www.adiktologie.cz).

Děkujeme všem konzultantům a spolupracovníkům za obětavou pomoc při zasilání a ověřování různých údajů, poskytování dat a trpělivost při práci na knize. Zvláštní poděkování patří doc. ing. Marii Balíkové, CSc., prof. Ing. Janu Moudrému, CSc. a dále pak kolektivu pracovníků Národního monitorovacího centra pro drogy a drogové závislosti při Úřadu vlády ČR a jeho vedoucímu MUDr. Viktoru Mravčíkovi. Zvláštní poděkování patří majitelům fotografií, které byly pro tuto publikaci bezplatně poskytnuty a které pomohly zvýšit její celkovou úroveň.

© Grada Publishing, a.s., 2008

Obrázky na obálce Hana Gabrielová a Michal Ruman

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 3443. publikaci

Odpovědná redaktorka PhDr. Alena Palčová

Sazba a zlom Vladimír Vašek

Obrázky dodali: Policejní archiv Národní protidrogové centrály policie ČR, Jiří X. Doležal, Hana Gabrielová a Michal Ruman.

Počet stran 544 + 4 strany barevné přílohy

1. vydání, Praha 2008

Vytiskla tiskárna PBtisk, s.r.o., Prokopská 8, Příbram VI

Názvy produktů, firem apod. použité v této knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění ale nevyplývají pro autory ani pro nakladatelství žádné právní důsledky.

Všechna práva vyhrazena. Tato kniha ani její část nesmějí být žádným způsobem reprodukovány, ukládány či rozšiřovány bez písemného souhlasu nakladatelství.

ISBN 978-80-247-0865-2

(tištěná verze)

ISBN 978-80-247-6765-9

(elektronická verze ve formátu PDF)

© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Úvodní slovo (<i>Cyril Höschl</i>)	11
Předmluva editora (<i>Michal Miovský</i>)	13
Seznam autorů	19
1 Historie užívání konopí a konopných drog (<i>Michal Miovský, Roman Gabrhelík, Jaroslav Vacek, Lumír O. Hanuš</i>)	21
1.1 Nejstarší doklady užívání konopí a konopných drog	21
1.1.1 Psychoaktivní látky a šamanské rituály	21
1.1.2 Psychoaktivní látky a jejich možná souvislost se vznikem a vývojem paleolitického a neolitického umění	24
1.2 Přímé důkazy o užívání konopných drog	32
1.2.1 Nejstarší písemné doklady užívání konopných drog	33
1.2.2 Doklady užívání konopných drog z období středověku a raného novověku	42
1.3 Užívání konopných drog v moderní historii	44
Souhrn	57
Literatura	57
2 Konopí a v něm obsažené psychoaktivní látky	63
2.1 Botanika konopí (<i>Hana Gabrielová, Michal Ruman</i>)	63
2.1.1 Morfologická a anatomická charakteristika konopí.	66
2.1.2 Vývoj konopí, choroby, škůdci a nároky na prostředí	68
2.2 Potence a kultivace konopí (<i>Tomáš Zábranský</i>)	70
2.2.1 Potence konopí, její změny v čase a možné důsledky	70
2.2.2 Vliv klimatických podmínek ČR na množství obsahových (kanabinoidních) látek v konopí (<i>Lumír O. Hanuš</i>).	80
2.3 Chemie kanabinoidů a endokanabidoidů (<i>Lumír O. Hanuš</i>)	89
2.3.1 Endokanabinoidní látky	91
2.3.2 Biosyntéza a rozpad endokanabinoidních látek.	93
2.3.3 Význam syntetických kanabinoidních látek ve výzkumu.	93
2.4 Farmakokinetika THC (<i>Pavel Krmenčík</i>)	100
2.4.1 Aplikace a absorpce	100
2.4.2 Distribuce THC	104
2.4.3 Metabolismus THC	105
2.4.4 Exkrece (vylučování) kanabinoidů	107
2.5 Farmakodynamika kanabinoidů (<i>Alexandra Šulcová</i>)	108
Souhrn	114
Literatura	115
3 Užívání a uživatelé konopných drog	125
3.1 Modality konopných drog (<i>Roman Gabrhelík, Tomáš Zábranský, Michal Miovský</i>)	125
3.1.1 Marihuana	126

3.1.2	Hašiš	128
3.1.3	Konopný (hašišový) olej	130
3.1.4	Méně obvyklé formy konopných drog	131
3.2	Vzorce užívání konopných drog a parafernálie (<i>Roman Gabrhelík, Pavel Kubů, Michal Miovský, Tomáš Zábranský</i>)	132
3.2.1	Aplikace konopných drog inhalací	132
3.2.2	Aplikace konopných drog perorálně	134
3.2.3	Injekční aplikace konopných drog	135
3.2.4	Transdermální aplikace	135
3.2.5	Parafernálie konzumace konopí	135
3.3	Konopná drogová scéna a černý trh (<i>Michal Miovský, Jaroslav Šejvl</i>)	145
3.4	Uživatelé konopných drog (<i>Lenka Miovská, Jaroslav Vacek, Roman Gabrhelík</i>)	162
3.4.1	Typologie uživatelů konopných drog	163
3.4.2	Motivace k užívání konopných drog	164
3.4.3	Osobnostní charakteristiky uživatelů konopných drog	165
3.4.4	Osobnostní charakteristiky adolescentních uživatelů	167
3.5	Obraz užívání a uživatelů konopných drog v médiích (<i>Vojtěch Sivek, Lenka Miovská, Michal Miovský</i>)	169
3.6	Epidemiologie užívání konopných drog a s ním souvisejících fenoménů	182
3.6.1	Epidemiologie užívání konopných drog ve světě (<i>Tomáš Zábranský</i>)	183
3.6.2	Epidemiologie užívání konopných drog a s ním souvisejících fenoménů v České republice (<i>Lenka Miovská, Michal Miovský</i>)	192
3.6.3	Spotřeba a ekonomické aspekty spojené s černým trhem s konopnými drogami (<i>Jiří Vopravil</i>)	204
	Souhrn	211
	Literatura	212
4	Akutní intoxikace konopnými drogami	219
4.1	Behaviorální projevy akutní intoxikace (<i>Jaroslav Vacek</i>)	219
4.2	Prožitek akutní intoxikace (<i>Jaroslav Vacek</i>)	220
4.2.1	Historický přehled výzkumů prožitku akutní intoxikace	221
4.2.2	Faktory ovlivňující akutní intoxikace	225
4.2.3	Prožívání průběhu akutní intoxikace	232
4.2.4	Fenomenologie prožitku akutní intoxikace	234
4.2.5	Typologie konopných raušů	236
4.3	Lidská sexualita v kontextu akutní intoxikace konopnými drogami (<i>Tomáš Blaha</i>)	240
4.3.1	Kulturněantropologické studie	240
4.3.2	Studie zaměřené na účinky užití konopí	242
4.3.3	Biologicky orientované studie	244
4.3.4	Studie zaměřené na rizikovost sexuálního chování	245
4.4	Vybraná rizika spojená s akutní intoxikací	248

4.4.1	Akutní psychické komplikace po užití konopných drog: bad trip (<i>Jiří Dvořáček</i>)	250
4.4.2	Konopné drogy, řízení motorových vozidel a další rizikové činnosti (<i>František Vorel</i>).	258
4.4.3	Průkaz a stanovení kanabinoidů v biologickém materiálu (<i>František Vorel, Marie Dědičová</i>)	261
Souhrn		264
Literatura		264
5	Závislost na konopných drogách (<i>Jiří Dvořáček, Michal Miovský, Alexandra Šulcová</i>)	273
5.1	Neurobiologický model závislosti a konopné drogy	273
5.1.1	Obecný model neurobiologie závislosti	273
5.1.2	Neurobiologický model závislosti a konopné drogy.	276
5.2	Klinická a behaviorální úroveň pohledu na závislost	278
Souhrn		286
Literatura		286
6	Rizika vzniku afektivních a psychotických stavů v důsledku užívání konopných drog	293
6.1	Uživatelé konopných drog v kontextu žádostí o léčbu (<i>Lenka Miovská, Michal Miovský</i>)	293
6.1.1	Dotazníkové šetření v ČR	294
6.1.2	Studie provedená v ČR prostřednictvím kvalitativních metod.	295
6.2	Psychiatrická komorbidita u uživatelů konopných drog (<i>Michal Miovský, Lenka Miovská</i>)	298
6.3	Užívání konopných drog a problematika psychotických stavů a schizofrenie (<i>Jiří Horáček</i>)	300
6.3.1	Neurobiologický poklad potenciální role kanabinoidů v rozvoji psychóz	301
6.3.2	Způsobují konopné drogy specifický psychotický stav? Otevřená otázka „kanabisové psychózy“	304
6.3.3	Způsobuje užívání konopných drog schizofrenii?	307
6.3.4	Terapie psychóz spojených s užíváním konopných drog . . .	310
6.4	Užívání konopných drog a afektivní poruchy (<i>Jiří Horáček</i>)	312
6.4.1	Neurobiologický efekt kanabinoidů jako podklad pro ovlivnění emotivity	313
6.4.2	Užívání konopných drog a rozvoj poruch nálady: kazuistická pozorování a studie v klinických populacích . . .	313
6.4.3	Užívání konopných drog a rozvoj poruch nálady: populační studie	314
6.4.4	Užívání konopných drog v adolescenci a rozvoj deprese . . .	315
6.4.5	Časová následnost rozvoje poruch nálady a užívání konopných drog	316
6.4.6	Terapie afektivních poruch spojených s užíváním konopných drog	317

6.5	Léčba vybraných psychiatrických komplikací u uživatelů konopných drog: kazuistiky (<i>Jiří Dvořáček, Michal Miovský</i>)	318
6.5.1	Ústavní odvykací léčba	319
6.5.2	Ambulantní léčba	322
	Souhrn	325
	Literatura	327

7 Jiná zdravotní a psychosociální rizika spojená s užíváním konopných drog 335

7.1	Somatická rizika spojená s užíváním konopných drog (<i>Pavel Krmenčík</i>)	335
7.1.1	Toxicita	336
7.1.2	Vliv na plíce	336
7.1.3	Vliv na imunitní systém	340
7.1.4	Vliv na kardiovaskulární systém.	346
7.1.5	Reprodukční systém a těhotenství	347
7.1.6	Vliv na trávicí trakt	353
7.2	Vliv užívání konopných drog na kognitivní funkce (<i>Lenka Miovská, Michal Miovský, Alexandra Šulcová</i>)	354
7.2.1	Vliv konopných drog na mozek	354
7.2.2	Kognitivní deficity způsobené akutní intoxikací konopnými drogami	359
7.2.3	Kognitivní deficity po minimálně 24hodinové abstinenci.	359
7.2.4	Kognitivní deficity a řízení motorového vozidla	363
7.2.5	Metodologická omezení výzkumu kognitivních deficitů	364
7.3	Amotivační syndrom u uživatelů konopných drog (<i>Roman Gabrhelík</i>)	365
7.3.1	Definice a výzkum amotivačního syndromu	365
7.3.2	Epidemiologie amotivačního syndromu	369
7.3.3	Diagnostika a diferenciální diagnostika amotivačního syndromu	369
7.4	Teorie marihuany jako „vstupní drogy“ (<i>Tomáš Zábranský</i>)	372
7.4.1	Současná diskuze o konopí jako „stejně nebezpečné droze jako heroin či pervitin“	372
7.4.2	Epidemiologické odbočky	375
7.4.3	Definice pojmu „teorie vstupní drogy“	379
7.4.4	Současné epidemiologické studie: faktor „náklonnosti k užívání nelegálních drog“ a studie užívání konopí a jiných drog u dvojčat.	383
7.4.5	Neurofarmakologický výzkum: mají dosavadní zvířecí studie zkřížené citlivosti význam pro teorii vstupní drogy?	389
7.4.6	Závěr teorie vstupní drogy	392
	Souhrn	393
	Literatura	394

8 Současné perspektivy medicínského a hospodářského využití konopí . 405

8.1	Využití látek z konopí v současné medicíně (<i>Tomáš Zábranský, Lumír O. Hanuš</i>)	406
8.1.1	Historie využívání konopí k léčbě	406
8.1.2	Oblasti možného léčebného využití konopných látek podle současné medicíny	407
8.1.3	Současné formy konopí využívané k terapii a autoterapii	416
8.1.4	Výhledy využití konopných látek a agonistů a antagonistů jejich receptorů v lékařství: současný základní výzkum	417
8.1.5	Politická diskuze o léčbě konopím	419
8.2	Možnosti hospodářského využití konopí (<i>Hana Gabrielová, Michal Ruman</i>)	421
8.2.1	Vlastnosti konopných surovin a hlavní oblasti jejich využití . .	422
8.2.2	Současná produkce konopí ve světě	427
	Souhrn	433
	Literatura	434

9 Konopné drogy v kontextu práva a drogové politiky 441

9.1	Vývoj právního postavení konopných drog v trestním právu (<i>Hana Gajdošíková</i>)	441
9.1.1	První mezinárodní úmluvy o drogách	442
9.1.2	Platné mezinárodní úmluvy o drogách (OSN).	442
9.1.3	Aktuální právní úprava o drogách v České republice	443
9.1.4	Návrh nové trestněprávní úpravy drogových deliktů v souvislosti s konopím	450
9.1.5	Drogové delikty ve správním právu	451
9.2	Postavení konopných drog v evropském právním systému (<i>Hana Gajdošíková</i>)	452
9.3	Trestná činnost spojená s konopnými drogami (<i>Hana Gajdošíková</i>) .	454
9.3.1	Primární konopné drogové trestné činy (kazuistiky)	454
9.3.2	Sekundární konopné drogové trestné činy	456
9.4	Současný stav trestné činnosti spojené s konopnými drogami v České republice (<i>Hana Gajdošíková</i>)	457
9.5	Konopí a konopné drogy v kontextu drogové politiky (<i>Josef Radimecký</i>)	459
9.5.1	Huš, huš, huš.	459
9.5.2	Vývoj vztahu lidstva k užívání konopných drog	461
9.5.3	Novodobá historie užívání konopných drog v USA.	466
9.5.4	Marihuanové turbulence v české kotlině	468
9.5.5	Drogová politika a potíž definovat „problém drog“.	470
9.5.6	Současné režimy kontroly zacházení s konopnými drogami ve světě.	471
9.5.7	Závěr a souhrn poznatků k drogové politice a konopí	474
9.6	Cannabis sativa Holandica (<i>Augustina Barbora Ouštěcká-Neradová, Jindřich Mischa Nerad</i>) .	476

9.6.1	Historický a zákonodárný kontext přístupu ke konopí v Nizozemsku	476
9.6.2	Zákon o omamných látkách z roku 1976	479
9.6.3	Historie holandského coffeeshopu	481
	Souhrn	497
	Literatura	497
	Zkratky	503
	Jmenný rejstřík	509
	Věcný rejstřík	513
	O autorech	525
	Seznam obrázků	531

Úvodní slovo

Při pohledu na záplavu současné odborné literatury se zdá, že doba, kdy důležitá témata bývala důkladně monograficky zpracovávána, pominula. Vše se chrlí jaksi sériově, lhůty jsou krátké, výsledky pomíjivé. Než kniha vyjde, většinou je už zastaralá. Dílo, které držíte v ruce, je však svým zaměřením, rozsahem, zpracováním a způsobem uchopení tématu zcela mimořádné. Jeho předmětem je produkt ze snad nejpobulárnější rostliny na Zemi, jehož historie se táhne dějinami po celá tisíciletí. Staří Číňané nazývali marihuana „Osvoboditel od hříchů“, později „Poskytovatel radosti“. Indové mluví o „Nebeském vůdci“ a „Utěšiteli smutku“. Adiktologové a kriminalisté ji řadí mezi drogy v pejorativním smyslu a s neblahými důsledky. Módy, kultury a politické systémy přicházejí a odcházejí, marihuana trvá. Tematicky jde tedy o velmi trvalý objekt širokého zájmu, a to i politického. Navzdory tomu poznatky o její farmakologii, toxikologii a neurobiologických souvislostech přicházely v porovnání s rychlým tempem neurovědního výzkumu posledních dekád poměrně pomalu. Není ovšem bez zajímavosti, že se na nich významně podíleli čeští vědci, kteří jsou též členy kolektivu autorů knihy, kterou právě držíte v ruce a která toto věčné téma obrací ze všech stran: od historie přes farmakokinetiku až po epidemiologii a psychologický profil těch, kdož cannabis zneužívají. Probrány jsou také argumenty používané ve sporech o legalizaci či kriminalizaci, jakož i poměrně vzácné, leč zajímavé užití léčebné. Kniha vyčerpávajícím způsobem přináší jak základní údaje o indickém konopí a jeho produktech, tak nejnovější poznatky o vzniku závislosti na ně a o souvislostech užívání marihuany s rozvojem psychóz a některých dalších poruch. Její vydání je významným počinem, který zaplňuje stále citelnější mezeru na našem knižním trhu a pro všechny zájemce od mediků, chemiků, toxikologů až po psychology, právníky, politiky a laiky přináší cenné, daty podložené a od povrchních emocí oproštěné poznatky o tom, o čem jinak víceméně nezasvěceně slyšíme denně: o indickém konopí, marihuaně, hašiši a dalších kanabinoidech a o lidské psychologii.

prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc., FRCPsych.

Předmluva editora

Ačkoli bývá obvyklé psát předmluvu již s určitou mírou lehkosti a nadhledu, opak byl v případě této knihy pravdou. Je pro mě mnohem těžší se nyní po dokončení práce soustředěně posadit a napsat ji. Vědomí souvislostí a přesahů knihy i vášnivých emocí, které téma konopí po mnoho desítek let vyvolává, to vše samozřejmě vzbuzuje respekt a nutně je pro každého autora i editora zavazující. Pouze ignorant by mohl mít dojem, že na tomto místě není o čem mluvit a co reflektovat. Každému jen trochu zasvěcenému odborníkovi či vzdělanému laikovi je zřejmé, že se celý autorský kolektiv do jisté míry vydal na tenký led. Nikoli však proto, že by samotná naše odborná práce měla být zdrojem nějakých nestandardních rizik – odborný text může být napsán prostě kvalitně, nebo nekvalitně. Rizikem je zde však kontext, ve kterém bude výsledek naší práce čten, interpretován a hodnocen. Pro mnoho kolegů z jiných oborů je možná toto konstatování obtížně srozumitelné a vzdálené. Naprostá většina vědců totiž ve svých oborech neměla možnost přijít do přímé konfrontace se situací, kdy by například byl určitý výzkum realizován za zvláštních okolností, jako je výrazný politický, nestandardní ekonomický či mediální tlak. Těžko si proto dokáží představit a mnozí dokonce připustit, že existují odvětví vědy, ve kterých politika či průmyslové koncerny zásadním způsobem ovlivňují, co, kdo a jak zkoumá, a kde dokonce opakovaně dochází k různým typům cenzury nebo přímému nátlaku na vědce, aby upravili nebo dokonce nepublikovali výsledky své práce – nebo přímo falšovali svá data. Nehovořím přitom o ničem „tehdy a tam“, ale o situacích, které patří do současnosti a do zemí Evropské unie nebo Spojených států. Bezpočet dokladů o těchto tlacích je pro současnost i budoucnost mementem a jde jistě o situace, které do vědy nepatří, ale kterým se věda nemůže vyhnout. Vědci provádějí svůj výzkum za něčí prostředky, v konkrétní době a konkrétním sociálním a kulturně-historickém kontextu. Z něj se není možné vymanit a uzavřít do slonovinové věže. Je tak zřejmé, že pokud věda narušuje určitá tabu a vstupuje do citlivého světa emocí, předsudků, rituálů nebo různých neprůhledných ekonomických zájmů, pak musí počítat s tím, že cesta nebude jednoduchá.

Nebudu nijak zastírat, že je pro mě tento proces vzrušující a fascinující a činí mi obor adiktologie mnohem přitažlivější než jiné obory. Myslím, že mnoho mých kolegů to vnímá podobně, a možná je to jeden ze zdrojů obrovské dynamiky našeho oboru a jeho stále narůstajícího potenciálu. Kde jinde se ve vědě můžete v tak explicitní formě setkat s tím, že například vědeckými a jednoznačně doloženými důkazy popíšete, jaké intervence vedou k efektivní a rychlé redukci např. rizik šíření infekčních onemocnění u injekčních uživatelů drog, a po publikování výsledků a návrhu opatření se proti výzkumníkům a lékařům postaví národní vlády či komise různých „také odborníků“, kteří společným hlasem bez jakéhokoli vědeckého důkazu a na základě odborně zcela chybné argumentace odmítnou všechny výsledky a doporučení a prosadí jejich pravý opak. Zní to zvláštně? Ale to je např. realita v mnoha zemích na východ od Evropské unie s programy minimalizace rizik a mnoho paralel můžeme najít v moderní historii také přímo v Evropě. Kde jinde lze narazit na různé formy falšování výzkumných dat a skandály v podobě podplacených vědců publikujících zkreslené závěry na zakázku např. producentů tabákových výrobků?¹ Moderní adiktologie je na podobné rozpory bohatá a její nevšednost je právě v tom, jak si tento mladý vědní obor musí ob-

tíže razit vlastní cestu nejen díky svému mezioborovému charakteru (o kterém sice všichni rádi vždy hovoří, ale v praxi jej naplňuje jen zlomek badatelů), ale také díky tomu, že zasahuje velmi citlivé místo téměř každého z nás. Vždyť kolika lidí se netýká užívání alespoň občas některých léků pro tlumení bolesti (majících v mnoha případech významný závislostní potenciál) i bez doporučení lékaře, pití alkoholu, kouření tabáku, nadměrné pití čaje nebo kávy? Zde všude jsou obsaženy drogy a zde všude se setkáváme s něčím důležitým, co se zdaleka netýká pouze „těch ošklivých toxikomanů“ s jejich takzvané „nepochopitelnými osudy“. To vše se týká téměř každého z nás, kdo občas užijeme nějakou látku s cílem navodit si příjemný stav, vytvořit atmosféru, relaxovat, nebo se naopak povzbudit.

Snaha ovlivnit své prožívání a chování prostřednictvím těchto látek je stejně stará jako lidstvo samo. Děje se tak více či méně ritualizovaně a děje se tak dodnes a bude tomu tak i nadále, protože návykové látky nás doprovázejí na každém kroku a naše společnost jejich účinků využívá snad ve všech odvětvích, na která si lze vzpomenout. Neexistuje žádný moderní stát na světě, který by s drogami nějakým způsobem nezačal (tedy který by je nepoužíval) a který by je současně ale uměl efektivně regulovat. Slovo droga přitom nemá žádný pejorativní charakter – jeho synonymem je návyková látka. Všechny další významy již obsah termínu zanášejí a zkreslují – čehož jsme svědky nejen v českém, ale také v dalších jazycích. Není např. úsměvnějšího příkladu, než jaký nabízí samotný anglický jazyk se svými významy slova „drugs“, kde na jedné straně stojí „léky“ a na druhé „ilegální návykové látky“. Bohužel se stává, že i na odborných vědeckých konferencích někteří kolegové podlehnou vnější ideologizaci odborné diskuze a křečovitě obhajují např. to, že droga („drug“) přece znamená, že jde o nelegální návykovou látku (a není tedy v této logice možné za drogu označit nikotin nebo alkohol), a pak titíž kolegové vyrazí na nákup léků a např. ve Spojených státech si je jdou koupit do lékáren, kterým říkají „Drug Stores“. Je možné najít lepší příklad významových kotrmelců, jimž tu a tam podlehne i odborná obec? Tím se také dostávám až k jádru tématu.

Konopí a konopné drogy stály po dlouhý čas stranou zájmu a nejevily se být příliš zajímavé ani pro vědu, ani pro politiku. A přesto se nakonec staly symbolem. Poměrně velmi bohatým a mnohvrstevným symbolem. Význam, magie a moc tohoto symbolu byly v posledních dekadách 20. století posilovány snad ze všech stran a je zajímavé, proč se dnes tolik lidí podivuje, kolik pozornosti konopí na sebe váže. Spolutvůrci tohoto procesu se všichni stali aktéry – celá společnost. Každý přitom hledí vytěžit pro své zájmy patřičný kapitál. Odborníci publikující rozporuplné a často se vzájemně vylučující interpretace svých výzkumů a žádající další a další prostředky, policisté nesmyslně (avšak doposud většinou úspěšně) volající po dalším a dalším (kontraproduktivním) zpříšňování přístupu k uživatelům konopí a dávající si konopný list do svých nášivek apod., média vyhledávající záměrně a za každou cenu senzace a konflikty i v naprostých banalitách a nesmyslech, revoltující mládež, pro kterou dnes snad není lepšího symbolu odporu proti normám a establishmentu, a konečně nejrůznější komerční firmy využívající všeho předešlého k propagaci a prodeji svých výrobků (od

1 S velkým zaujetím jsem např. sledoval množství důkazů systematicky shromážděvaných profesorem Stantonem Glanzem (USA), který zdokumentoval velmi zajímavé a významné případy korupce a falšování vědeckých dat a upozornil tak editory odborných adiktologických časopisů na různá rizika spojená s publikováním článků z této oblasti (Glanz S. Why you should not publish any tobacco funded research. ISAJE Annual Conference 2005; September 22–24. San Francisco, USA).

triček a bot až po paradoxně „konkurenční drogu“ alkohol). I letný pohled na symboliku užívanou např. specializovanými policejními drogovými útvary po celém světě nenechává na pochybách, jaké kombinace a provedení jsou nejobvykleji zastoupeny a kombinovány (obr. 1) a jaké pozornosti ze strany policistů např. elitních jednotek je dopráno právě listu (symbolu) konopí.

Obr. 1 Vybrané nášivky specializovaných policejních drogových útvarů

Zřejmě dnes v adiktologii neexistuje jiná skupina látek, která by vzbuzovala tolik kontroverzí a stala se přímo ztělesněním nepochopení, respektive zvláštního druhu iracionálního, ritualizovaného a často ostentativně deklarovaného postoje² západní společnosti k věcem, které jsou pro ni obtížně uchopitelné, poznatelné a které jsou jedním dechem opěvované³ a obdivované⁴ a druhým dechem zatracované⁵ a odmítané. Opakovaně jsem v minulosti dostával otázku, proč věnuji tolik času právě konopným a halucinogenním drogám. Odpověď je jednoduchá – právě tyto látky jsou symbolem nepochopení a iracionality přístupu k návykovým látkám a jejich uživatelům jako celku. Právě díky tomu představují obě uvedené skupiny látek téma, které je přitažlivé, plné

2 V tomto směru je zcela výstižná interpretace Thomase Szasze (Szasz T. Ceremoniální chemie. Olomouc: Votobia, 1996) identifikující základní obrysy jak této samotné ritualizace, respektive rituální perzekuce uživatelů návykových látek, tak také její pozadí a některé z motivů zasahujících hluboké vrstvy iracionální stránky fungování západní civilizace.

energie a dynamiky. Čím hloupější a více iracionální argumenty jsou s nimi spojeny, tím prostě více provokují k zamyšlení, co se to okolo nich ve společnosti dělo a děje, že tolik lidí z tolika profesí má potřebu se k těmto látkám a jejich uživatelům vyjadřovat právě takto atd. Je skutečně fascinující sledovat, jak např. v jiných oborech existuje poměrně ostrá disciplína, a neumím si představit, že by přijel např. kardiolog na sjezd stomatologů vysvětlit svým kolegům, jak mají ošetřit zubní kaz nebo nasadit korunku. V adiktologii není ničím až tak neobvyklým, když lidé z různých specializací komentují nálezy jiných oborů a pouští se do bohužel často zkreslených či dokonce bizarních a ničím nepodložených interpretací těchto nálezů bez zohlednění širšího kontextu a opatrnosti, k jaké nás vede právě mezioborová povaha fenoménu, s nímž pracujeme. Ještě horší variantou pak je, když se lidé bez adekvátního vzdělání a praxe stávají „drogovými experty“ různých politických stran a uskupení a ovlivňují zásadním způsobem odborná témata. I tak vypadá současná drogová politika v praxi a často bychom mohli hovořit i o smutné karikatuře racionálního přístupu.

Zpracovat téma konopí, konopných drog a jejich uživatelů byla a je velká výzva. Když jsem před více než 4 lety začal skládat autorský kolektiv této knihy, uvědomil jsem si, jak těžká práce to bude. Bylo nutné sestavit tým lidí reprezentujících své obory a zabývajících se dlouhodobě tématem. Myslím, že autorský tým nakonec skutečně reprezentuje nejen oborové zastoupení, ale také tematické zastoupení. Prakticky všichni jeho členové jsou v této oblasti řadu let publikačně činní a mnozí zde dosáhli významných úspěchů také na mezinárodním poli. Každý z nich se svými kapitoly reprezentuje jednu část pohledu a současně každý respektuje celkový rámec a tedy fakt, že jeho obor představuje vždy jen díl znalostí a možných přístupů. Kniha se tak de facto stala jakousi kazuistikou mezioborového přístupu. Je konkrétní ukázkou důsledné aplikace mezioborového přístupu k danému tématu. Jako editor jsem proto od všech autorů vyžadoval respekt k tomuto stylu práce a dával někdy přednost didaktické stránce – právě proto, abych na této monografii mohl ukázat sílu, jakou mezioborový přístup má, a nabídnout tak širší odborné veřejnosti ukázkou jeho potenciálu pro uchopení i takto náročných a citlivých témat. V knize proto také existují např. místa, která se opakují, nicméně nejde o moji editorskou nedůslednost, ale o jediné možné řešení, jak ve zvolené struktuře ošetřit fakt, že pro různé obory mají různá témata odlišný význam, a nebylo možné dílčí kapitoly více provázat. Některá témata se proto vyskytují vícekrát v různém oborovém a tematickém kontextu, avšak vždy se záměrem, aby daná kapitola dávala čtenáři smysl sama o sobě. Předpokládám, že vzhledem k rozsahu a hloubce záběru to čtenáři spíše uvítají a usnadní jim to uchopit každou z nabízených perspektiv a lépe si je pak porovnávat a skládat. Pokud jsem totiž dotazován na to, čím je obor adiktologie nejvíce pro moderní společnost zajímavý a užitečný, mohu nabídnout praktický příklad své nejobvyklejší odpovědi: Protože integruje a propojuje dílčí

- 3 Každý milovník moravské folklorní hudby by jistě bez přípravy „z rukávu vysypal“ desítky, možná stovky krásných textů písní, jejichž ústředním motivem je víno, vinice, výroba či pití vína atd., a stejně tak je možné najít desítky původních moravských lidových písní a říkadel o konopí – namátkou např. „Rostó, rostó, rostó, konopě za cestó...“, „Andulka konopě močila, žabka jí do kapsy skočila...“, „Konopa, konopa, zelená konopa...“, říkadel („Anička konopí močila...“) atd.
- 4 Stačí sledovat několik vln nadšenců a obdivovatelů nejen samotného alkoholu, ale např. přírodních halucinogenních látek, kdy opakovaně v každé generační vlně vznikají nová a nová hnutí spojující s těmito látkami svůj životní styl, filozofii a kulturu.
- 5 Těžko bychom od konce čarodějnických procesů hledali většího „démona“, než jakým se staly některé návykové látky v očích společnosti.

(v tomto smyslu oborové) poznatky a vytváří pro ně společný interpretační rámec. Právě tím nám mj. umožňuje dotýkat se celospolečensky ožehavých témat, neboť významně redukuje riziko, že některý z důležitých aspektů opomeneme a zkreslíme tak výsledný obraz. Není možné navrhovat a realizovat efektivní preventivní a léčebná opatření, pokud nemáme úplné a spolehlivé informace.

Když jsem ihned v úvodu zmínil onen „tenký led“, na který se autorský tým rozhodl vydat, pak musím doplnit, že jako editor očekávám první reakce na knihu s jistými obavami a neklidem. Vedou mě k tomu četné zkušenosti na různých odborných fórech, kde jsem se někdy setkal s dosti překvapivými reakcemi. Ty mi vzaly jistotu, že provokace k serióznější odborné i veřejné diskuzi o konopí nemusí být vždy pochopena a přijata. Jedna z pro mě nejvíce nepříjemných zkušeností byla zároveň velmi poučná. Rozhodl jsem se pro kolegy pediatry ozvláštnit přednášku o výsledcích recentních studií zabývajících se vlivem užívání konopných drog na kognitivní funkce historickým přehledem, jak se názor odborné veřejnosti na toto téma vyvíjel za posledních 100 let. Než jsem se stačil v přednášce propracovat k hlavnímu tématu, byl jsem přerušen, že přece „nemohu myslet vážně svoji obhajobu konopných drog“. Byl jsem tehdy zcela zaskočen tím, že samotný přehled historických faktů a událostí může vyvolat dojem obhajoby. Než jsem se stačil dostat k samotným výsledkům, již tato pasáž způsobila u většiny účastníků nálepku „obhajoby“. Dokonce ani bouřlivá následná diskuze mnoho nezměnila a s úžasem jsem sledoval svoji vlastní neschopnost efektivně diskuzi usměrnit. Přestože jsem přednáškou dokladoval, co vše konopí může u kognitivních funkcí způsobit a jaké důkazy o tom dnes díky moderním zobrazovacím metodám máme a že žádné užívání konopí není bez rizika, nepodařilo se mi vrátit k věcnému jádru. Měl jsem pocit hlubokého vzájemného nepochopení a uvědomil jsem si ještě více, že toto téma nerozděluje pouze laickou veřejnost, ale že toto téma štěpí i veřejnost odbornou. Bez ohledu na všechny další faktory je ústředním tématem nedostatek věcnosti, přesnosti a připravenosti ke kultivované diskuzi založené na vědeckých a klinických faktech. Tím také definitivně vykrytalizovaly dva cíle, které touto publikací sleduji.

Prvním cílem je podat čtenářům v uceleného formě souhrnný přehled současného výzkumu a praxe o konopných drogách a jejich uživatelích z mezioborové perspektivy. Snažil jsem se, aby každá kapitola poskytla nejen souhrn současných znalostí, ale aby čtenář viděl také historické souvislosti (bez kterých není možné některé fenomény interpretovat) a mohl sám posoudit některé zvláštnosti spojené s výzkumem v této oblasti. Na mysli mám např. rychle se měnící názory na některé z typů dopadů užívání konopí, množství studií, kdy jedna vyvrací druhou nebo kdy se zpětně ukáže, že někteří výzkumníci chybně interpretovali výsledky své práce atd. Moji kolegové s velkou disciplinovaností dodržovali citační pravidla a požadavky na přesnost práce. Každý si tak v případě pochybností může jednotlivá tvrzení a závěry ověřit z původních pramenů a udělat si sám obrázek. Podařilo se mi dosáhnout také dohody s vydavatelem (a jsem za tyto ústupky redakci zdravotnické literatury vděčen), že nebudeme redukovat počet citací. Důvodem je právě vysoká společenská citlivost tématu a moje snaha o maximální otevřenost vůči zdrojům, ze kterých jsme čerpali. Domnívám se, že všichni autoři pracovali velmi poctivě a odvedli obrovský kus práce. Každá kapitola prošla rukama všech členů týmu a nadprůměrný výkon odvedli také recenzenti. Přesto mohly některé nedostatky či nepřesnosti vzhledem k rozsahu textu uniknout. Budu proto rád, pokud budou na text reakce. Budu rád za diskuzi nad knihou a jsem připraven reagovat na kritické připomínky. Pokud budou věcné a povedou k dalšímu zpřesnění či korekci,

nemohu si přát nic jiného. Tím se současně dostávám ke druhému cíli knihy. Tím je vyvolat seriózní diskuzi o konopí jak u širší odborné veřejnosti, tak mezi vzdělanými laiky. Proto o kritiku knihy stojím a nevnímám ji jako něco dehonestujícího nebo urážlivého. Kvalitní kritická diskuze by pro mě byla znamením, že psát tuto knihu a strávit s ní téměř čtyři a půl roku života mělo smysl.

Pevně doufám, že kniha oba cíle naplní, a pokud ano, bude to největší odměna pro celý náš autorský tým, jemuž chci na tomto místě poděkovat za důvěru účastnit se tohoto projektu a investovat bezpočet hodin práce do studia a psaní. Poděkovat musím také všem našim kolegům korespondentům za pomoc při nekonečných rešerších a konzultování textu. Zapomenout nemohu také na všechny, kteří se podíleli na technické přípravě a zpracování knihy, aby dostala současnou podobu včetně zajímavé fotodokumentace a příloh.

V Tišnově 2. srpna 2008

Michal Miovský

Seznam autorů

Editor

doc. PhDr. Michal Miovský, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

Autoři

Mgr. Tomáš Blaha

Centrum odborných činností, Státní zdravotní ústav, Praha

Ing. Marie Dědičová

Soudnělékařské oddělení Nemocnice České Budějovice, a.s.

MUDr. Jiří Dvořáček

Psychiatrická léčebna Červený Dvůr

Mgr. Roman Gabrhelík, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

Bc. Hana Gabrielová

Konopa, občanské sdružení

Mgr. Hana Gajdošíková

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Centrum adiktologie
Psychiatrické kliniky, Právní poradna A.N.O.

doc. RNDr. Lumír Ondřej Hanuš, Dr.Sc., Dr.h.c.

Department of Medicinal Chemistry and Natural Products, Hebrew University,
Jerusalem

doc. MUDr. Jiří Horáček, Ph.D.

Psychiatrické centrum Praha

Univerzita Karlova v Praze, 3. lékařská fakulta, Centrum neuropsychiatrických studií

Mgr. Pavel Krmenčík

Veterinární a farmaceutická univerzita v Brně, Farmaceutická fakulta,
Ústav přírodních léčiv

MUDr. Pavel Kubů

Univerzita Karlova v Praze, 2. lékařská fakulta, Ústav lékařské informatiky

Mgr. Lenka Miovská

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

MUDr. Drs L. Augustina Barbora Ouštěcká-Neradová

Valerius kliniek, Amsterdam, Nizozemsko

MUDr. Drs. Jindřich Mischa Nerad

Stichting Centrum '45, Oegstgeest, Nizozemsko

PhDr. Josef Radimecký, Ph.D., MSc.

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,

Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

Bc. Michal Ruman

Konopa, občanské sdružení

Mgr. Vojtěch Sivek

Salesiánské středisko mládeže v Plzni

Mgr. Jaroslav Šejvl

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,

Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

prof. MUDr. Alexandra Šulcová, CSc.

Masarykova univerzita Brno, Lékařská fakulta, Farmakologický ústav

Mgr. Jaroslav Vacek

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,

Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

Ing. Jiří Vopravil

Český statistický úřad, Praha

MUDr. František Vorel, CSc.

Soudnělékařské oddělení Nemocnice České Budějovice, a.s.

MUDr. Tomáš Zábranský, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,

Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

1 Historie užívání konopí a konopných drog

Konopné drogy doprovázejí lidstvo od pradávna. Patřily k nejstarším užívaným látkám sloužícím k vyvolání změněných stavů vědomí a k léčebným účelům. Dnes není prakticky možné stanovit ani přibližné období, kdy přesně k tomu v minulosti došlo, z různých nálezů můžeme s jistotou pouze říci, že historie užívání konopí a konopných drog je stejně dlouhá jako historie užívání halucinogenních látek a že znalost jejich účinku byla rozšířena jak v Asii a Evropě, tak i v severní Africe. Zřejmě nejucelenější a odborně uznávanou knihu o historii konopí publikoval v roce 1980 Ernst L. Abel [1].

Kapitola zpracovávající základní historické souvislosti s rozšířením a znalostí účinků konopí je rozdělena do tří částí. První část představuje souhrn poznatků o užívání konopných drog v éře před vznikem písma, tedy v éře, kdy se o užívání konopí můžeme dozvídat častěji pouze z nepřímých důkazů a různých typů archeologických a kulturněantropologických rekonstrukcí účelu užívání různých předmětů, průběhu a účelu rituálů atd. Druhá kapitola zpracovává nejstarší písemné památky svědčící o využívání konopí a zahrnuje tak éru od vzniku prvních starověkých civilizací až po konec středověku a začátek novověku. Poslední kapitola pak obsahuje přehled důležitých historických událostí v moderních dějinách a soustřeďuje se přitom na dějiny 20. století právě z perspektivy významných mezníků vztahu lidské kultury a konopí.

1.1 Nejstarší doklady užívání konopí a konopných drog

Vzhledem k nemožnosti jednoznačně doložit užívání konopných drog a dalších psychoaktivních látek v období před vznikem písma je třeba zaměřit pozornost na fenomény, které jsou s nimi spjaty a jejichž studium může pomoci porozumět, jak a proč tyto látky byly či mohly být používány. Zejména u dvou fenoménů nacházíme tyto vazby natolik zřejmé a průkazné, že jim zde věnujeme více pozornosti. Jedná se o ritualizované chování doprovázené změněnými stavy vědomí charakteristické pro šamanismus a dále o analýzy zabývající se vznikem a raným vývojem umění ve všech jeho formách. Závěr podkapitoly pak bude patřit souhrnu základních poznatků o různých dalších typech důkazů užívání konopných drog.

1.1.1 Psychoaktivní látky a šamanské rituály

Poměrně velké pozornosti se v posledních desetiletích jak z hlediska odborné, tak populárně naučné literatury těší fenomén šamanismu. S ním je mj. spojen také výzkum způsobů, jimiž lze navodit změněný stav vědomí. Renesance zájmu o tyto fenomény není náhodná a díky tomu také dochází ke stálému obohacování znalostí právě o vzájemné souvislosti mezi změněnými stavy vědomí v rámci šamanských rituálů a psychoaktivními látkami schopnými takový stav vyvolat a facilitovat. Moderní kulturně antropologický výzkum nám tak pomáhá odpovědět na otázky vztahující se k historii užívání konopí. Totiž právě moderní výzkum šamanismu u přírodních národů naznačuje velmi důležité paralely zřetelně související s vývojem lidské kultury a významným vlivem, který na tento vývoj měly psychoaktivní látky.

Mircea Eliade, jehož práce ze 40. a 50. let jsou dnes již považovány za klasiku oboru, ve své stěžejní práci spojoval šamanismus právě se **stavy změněného vědomí a schopností tyto stavy zvládat a využívat** [33]. Již právě Eliade vyvracel chybný názor či představu, že šaman je labilní osobností nesplňující ve své společnosti často měřítko ani širší normy. Přitom právě „normalita“ osobnosti šamana má důležitý vztah také k tomu, zda šaman pro ritualizované dosažení změněného stavu vědomí užíval psychoaktivní látky, či zda využíval jiných prostředků (vysoká teplota, extrémní únava atd.). Nejde totiž pouze o samotný fakt, že v rámci určitého společenství a kultury existoval člověk, který mohl prostřednictvím psychoaktivní látky dosahovat změněných stavů vědomí, ale o to, že tento člověk současně měl zásadní vliv na společenské normy, vztahy a řešení často zásadních existenčních problémů. To samozřejmě také nabourává stereotypní mylnou představu o tom, že člověk užívající psychoaktivní látky musí nutně být psychicky narušeným jedincem neschopným samostatného, zodpovědného a kreativního fungování. Ukazuje tím naopak na další významný rozměr vztahu člověka a psychoaktivní látky, kterým jsou pravidla a kulturně-historicky vázaný rituální kontext. Jinými slovy, že způsob zacházení s psychoaktivní látkou je u každého společenství složitým a dlouhodobým interaktivním procesem, v jehož průběhu jsou vytvářena různá pravidla a normy. Tato pravidla a normy mají za úkol chránit před různými typy negativních důsledků plynoucích z možného nezvládnutí užívání dané látky. **Šamani obvykle patří k nejzdravějším členům ve své populaci**, a to jak po stránce fyzické, tak především psychické. De facto se jedná o podmínku výkonu jejich funkce, neboť ta vyžaduje maximální koncentraci a obvykle dobrou fyzickou kondici. Během transu jsou vystaveni značnému psychickému i fyzickému vypětí. Kelemen poukázal na skutečnosti, že např. iniciační prožitky budoucího šamana jsou plně determinované světovým názorem daného společenství a přísně odpovídají příslušnému kulturnímu modelu [54]. Ve vzorku sta malajských šamanů a médií se prokázalo, že nikdo ze zkoumaných osob netrpěl psychickou poruchou. Naopak se jednalo o lidi s velmi rozvinutou schopností integrity osobnosti a vůle, kteří vědomě přijali náročnou úlohu léčitele. **Šaman je mnohými studiemi přirovnáván ke skutečnému léčiteli se zjevným hlubokým psychoterapeutickým podtextem** [54]. Ve světle moderních poznatků psychiatrie a psychologie bylo např. provedeno několik empirických studií zabývajících se šamanizmem, respektive osobností šamana. Bruce Boyer [18] ve svém výzkumu postupoval prostřednictvím kombinované metody hloubkového interview a Rorschachova testu. Dospěl k zajímavým výsledkům na vzorku severoamerických Apačů. Výběrový soubor se skládal ze tří skupin: šamanů, jejichž funkce byla stvrzena společenstvím, šamanů, kteří o sobě tvrdili, že jsou šamany, avšak společenství tuto jejich roli nestvrdilo, a nakonec kontrolní skupiny průměrné populace Apačů. Výsledky tohoto výzkumu jsou poměrně jednoznačné – skupina šamanů, jejichž role šamanů je stvrzena společenstvím, patří mezi nejzdravější jedince v populaci (v rámci srovnání s oběma zbývajících skupinami). Při dalším, rozšiřujícím srovnávání zážitků šamanů ve změněném stavu vědomí s nám známými a popsány příznaky duševních poruch (podle DSM)¹ dospěl Boyer k závěru, že také „schizofrenická metafora“ šamanizmu je neudržitelná a neopodstatněná. Naopak skupina „pseudošamanů“, jejichž roli společenství nepotvrdilo, vykazovala výrazně více známek psychopatologie než obě zbývajících skupiny. Není to však pouze schopnost extatického prožitku, co šamana deleguje

1 Diagnostický a statistický manuál Americké psychiatrické asociace (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders).

do privilegovaného postavení, neboť jak autor studie vysvětluje, šamani netvoří kosmologii, mytologii ani teologii svého společenství. Oni je pouze zvnitřňují, „prožívají“ a využívají jako itineráře na svých „extatických cestách“.

V literatuře [např. 88] se lze setkat s názorem, že jedním z důvodů, proč právě psychoaktivní látky zůstávaly dlouhou dobu mnohými etnology nepovšimnuty, je skutečnost, že drtivá většina z nich nepodstoupila intoxikaci domorodými psychoaktivními látkami a nebyla tak schopna docenit jejich význam a vliv interakce mezi těmito látkami (respektive prožitky jimi zprostředkovanými) a šamanskými rituály a kulturou daného společenství vůbec. Dokladem toho jistě je ohlas i dalších významných autorů. Margaret Kriegová [70] ve své Zelené medicíně např. cituje jednoho z významných badatelů Schultese. Ten s trochou nadsázky při jedné příležitosti podotkl, že naši **nejdůležitější metodou, jak objevit nové drogy, je pečlivé studium starých spisů a především pak pečlivý výzkum lidových zvyků hlavně při terénních výzkumech mezi přírodními národy**. Užívání látek s halucinogenním účinkem je mezi domorodými šamany a kouzelníky dokladováno prakticky na všech kontinentech. Zajímavý příklad demonstrující ve zkratce obtížnou cestu výzkumu kontextuálních souvislostí s rituálním využíváním návykových látek nám poskytuje mezikalín, droga získávaná z drobného kaktusu *Lophophora williamsii*, rostoucího domovsky především v oblastech poříčí Rio Grande a jižní oblasti Texasu.

Rituální peyotlový lov mexických Huicholů, jenž pravděpodobně nese prvky tisíce let starého obřadu, popsal s velikou pečlivostí na základě vlastního svědectví badatel Petr Furst [39]. První písemné zmínky o něm však máme již z doby dobývání Aztécké říše Cortezem od Bernardina de Sahagún, který do Mexika přišel v roce 1529. Ten užití peyotlu popisuje a přirovnává k užívání vína v Evropě jako úvodu k denním i nočním slavnostem s tancem i zpěvy [112]. Způsob užívání této drogy byl dokonce přirovnáván ke křesťanskému zvyku svatého přijímání a poukazovalo se na historické paralely těchto zvyků, jež jak se zdá, mají oba skutečně obdobný eucharistický význam. Ačkoli u nás např. Vondráček a Klášterský [144] zpochybnili Fričovo svědectví [37, 38], zdá se, že právě český cestovatel a badatel Alberto Vojtěch Frič² byl velice blízko pochopení starého peyotlového kultu domorodců. Naopak se s odstupem času jeho práce jeví být oběma našimi významnými lékaři nepochopena. V tomto nepochopení lze vidět spíše symbol metodologického rozporu v pohledu a zacházení s fenomény přesahujícími hranice medicíny a psychologie.

Zvláštní postavení v šamanské tradici přírodních národů má **iniciační proces**. V rámci iniciace adepta šamanské „profese“ můžeme nalézt množství momentů, při kterých psychoaktivní látky nacházely své uplatnění. Během iniciace v podstatě dochází k tomu, že je adept podrobován naprosto novým dramatickým, paradoxním a pro řadového člena společenství často zcela nezpracovatelným zážitkům a situacím. Jejich smyslem je v podstatě „rozbít“ adepty zaběhlé způsoby chápání a hodnocení věcí i sebe, přivést jej až na pokraj zhroucení, kdy pochybuje o všech, o všem i o sobě. V extrémním zážitku roztržštěnosti budoucí šaman symbolicky prožívá smrt, aby vzápětí mohlo dojít k nové integraci a procesu „znovuzrození“, avšak nikoli do původní podoby. Prožitek iniciačního obřadu s sebou má přinést pokud možno trvalou schopnost hledat a nacházet zcela netradiční souvislosti, integrovat pro jiné členy společenství dosud neintegrovatelné a zpracovávat a předávat získaná poselství, jež na své cestě obdrží. Např. motiv „rozčtvrcení“ a symboliku kostry vysvětluje badatel Kortt [54]

2 Podrobněji o tomto českém badateli viz <http://www.checomacoco.cz/checo-a-v-fric>.

v rámci iniciačních obřadů šamanů (kteří jsou chápáni jako představitelé – zástupci svého klanu v jiném světě, světě duchů) tak, že symbolické rozčtvrcení budoucího šamana zastupuje dočasnou smrt s následným znovuzrozením. V sibiřských šamanských rituálech je právě moment znovuzrození velmi důležitý a např. při iniciaci u Ost'jaků a Laponců se budoucí šamani dostávají do transu po požití muchomůrky [117], jejíž účinek v průběhu silné intoxikace výrazně podporuje podobné prožitky [84]. Iniciační obřad tak vlastně začíná koncem, šaman začíná destrukcí, rozvrácením své vlastní vnitřní mentální struktury za účelem jejího kontrolovaného znovuzrození. Prochází hledáním vize a kontaktu se svými mytologickými předky. Jde o formu jakéhosi „od-automatizování“ či vykotvení z běžně vnímané reality a naučení se kontrolované práci s vizemi, pěstování mentální představitivosti. Podle Jileka [64] se toto „probouzení“ nových způsobů nazírání vnější a vnitřní reality děje nejčastěji při ritualizovaném podávání látek s halucinogenním účinkem, spánkové deprivaci nebo půstu a tělesné bolesti.

Přestože není na místě přílišná generalizace vybraných příkladů, je možné v nich nalézt dostatečnou oporu pro tvrzení, že **psychoaktivní látky s halucinogenním účinkem (tedy včetně konopných drog) sehrávaly v kontextu šamanských rituálů významnou roli** [50]. I přes nutnou opatrnost v zacházení s tímto zjištěním jsou publikované přehledové práce pečlivě dokladující vývoj moderního výzkumu [např. 39, 113] dostatečně přesvědčivé a poskytují mu odpovídající oporu. Potěšitelným faktem je, že ani naši domácí autoři se v minulosti této tematické oblasti nevyhýbali díky čemuž byly publikovány zajímavé práce [např. 6, 69, 78], z nichž část navazuje i na další téma, kterým je souvislost mezi užíváním psychoaktivních látek a nejstaršími uměleckými projevy.

1.1.2 Psychoaktivní látky a jejich možná souvislost se vznikem a vývojem paleolitického a neolitického umění

Je paradoxní, že ačkoli v českém jazyce nemáme o tomto tématu publikováno příliš mnoho prací, byli to právě naši autoři, kteří mezi prvními začali poukazovat na spojitost mezi původním účelem některých archeologických nálezů a intoxikací psychoaktivní látkou. Již ve druhé polovině 60. let minulého století se u nás objevily seriózní články založené většinou na užití jednodušších komparativních metod. Bohužel však zůstaly víceméně nepovšimnuty.

Alexander Marshack [82] dokládá poměrně rozsáhlé vědomosti a velmi dobré pozorovatelské schopnosti paleolitického a neolitického člověka v astronomii a tvrdí, že je-li technický projev člověka považován za funkční paralelu k úloze konkrétního jazyka, pak lze **o umělecké tvorbě uvažovat jako o nepřímém důkazu vývoje abstraktního jazyka**. Claude Lévi-Strauss při srovnávání kultury moderního člověka a kultury přírodních národů ve své knize *Myšlení přírodních národů* [72] dochází k závěru, že v obou případech je svět předmětem myšlení přinejmenším stejnou měrou, jakou je prostředkem k uspokojování potřeb. Samozřejmě nejen tyto práce, ale i mnoho dalších dokládá, že konkrétní i abstraktní myšlení existovala souběžně a neexistuje důkaz o tom, že by v průběhu paleolitu a neolitu došlo k postupnému vývoji uměleckého projevu směrem od konkrétního k abstraktnímu. To dokládá mj. také společný výskyt nálezů starší doby kamenné od perigordické kultury (počátek okolo 34 tisíc let př. n. l.) k magdalenské (konec okolo 13 tisíc let př. n. l.), kde se společně objevují figurální vyobrazení zvířat a zobrazení abstraktních symbolů [113]. Významným objevem je např. nález semen jerlínu (*Sophora secundiflora*), u kterých laboratorní testy potvrdily stej-

né stáří jako u dalších předmětů. Semena jerlínu byla součástí jak starobylé sběračské západní či pouštní kultury, tak také byla užívána indiánskými lovci mamutů ve starší době kamenné ke konci pozdních čtvrtohor, tj. 10–11 tisíc let př. n. l., tedy nedlouho po ukončení mezikontinentálního stěhování z Asie [39]. Zásoby semen jerlínu, včetně maleb a dalších výtvorů vzniklých za přispění účinků této látky, byly nalezeny ve více než deseti skalních útočištích v Texasu a severním Mexiku spolu s dalším druhem *Ungnadia speciosa*. Nález semen ve Strašidelné jeskyni byl datován do roku cca 7300 př. n. l. V útočišti Zvon osudu v Amistadské pánvi v Texasu, bohatém na skalní šamanské kresby, byla nalezena tato semena ve všech vrstvách s počátkem datování okolo 7000 let př. n. l. Byla nalezena v nejstarší vrstvě naleziště v Útočišti velkého ohně a jejich stáří bylo stanoveno přibližně na 8400–8100 let př. n. l. Při studiu jednotlivých nálezů se samozřejmě nelze pohybovat pouze v deskriptivní rovině. Není možné opomenout právě okolnosti, za jakých byly objeveny, tedy jaké další předměty pocházejí ze stejného období a jaký mohl být pravděpodobný účel, smysl těchto předmětů – k čemu a proč byly využívány. Není přitom pravděpodobné, že tato předvěká díla (malby, sošky, ornamenty ap.) měla jeden jediný důvod, účel [39].

Velký význam pro studium možných souvislostí mezi vznikem prvních uměleckých děl a užíváním psychoaktivních látek má **fenomén ornamentalizace**. Právě ornamentalizace je vodítkem, jehož prostřednictvím nacházíme velmi zajímavé paralely také v oblasti různých typů nefyziologického dráždění oka, ale které jsou popsány také jako doprovodný fenomén vyskytující se v některých případech u těžkých duševních poruch a onemocnění. Jedním z prvních, kdo popsal tzv. entoptické fenomény, byl Jan Evangelista Purkyně³ [44]. **Entoptické fenomény** jsou jevy vznikající ve vlastním zrakovém čidle nebo v rámci neurofyziologických a neuropsychologických struktur a činnosti souvisejících se zrakovým analyzátořem a funkcí zraku vůbec (obr. 1.1, sloupec A, B). Jediněc tyto fenomény může vnímat různými způsoby. Na jednom konci škály se může jednat o různé fragmentární obrazy, nebo naopak o velmi složité a komplikované obrazce integrující více typů entoptických jevů do jediného, jenž se může v čase navíc dynamicky rozvíjet a měnit. Existují tři varianty výskytu těchto fenoménů, které lze z hlediska našich možností volně měnit a rozvíjet:

- vyskytují se samy o sobě, nelze je vědomě ovládat či měnit,
- jedinec si entoptické jevy přikrášluje a doplňuje dalšími významy a symbolikou (např. v důsledku ovlivnění vnějšími či intrapsychickými a fyziologickými činiteli),
- přesun od entoptických forem k symbolickým vizím a představám až k halucinatorním stavům s různou mírou možnosti volního ovlivnění.

Levis-Williams a Dowson [75] dále rozlišují dvě obecné skupiny entoptických fenoménů. První rozlišuje geometrické obrazce pocházející z univerzální funkce lidské nervové soustavy (ať již v interakci s drogou, nebo jiným činitelem), druhá pak využívá obecnou a halucinační symboliku, mýty, individuální a skupinové významy, tedy obsahy ovlivněné a determinované kulturou, individuální a skupinovou historií ap. Oba citovaní autoři o světelných vjemech vytvářených za určitých okolností v rámci neurofyziologického aparátu nezávisle na vnějším zdroji píší, že tyto fenomény mohou být vyvolány různými prostředky. Mimo psychoaktivních látek uvažují o vyčerpání, otupení smyslů, hlubokém soustředění, migréně, hlubokém dýchání či rytmickém

3 Purkyně byl také jeden z prvních, kdo na sobě zkoušel a následně popsal účinky nejrůznějších psychoaktivních látek obsažených např. v muškátovém oříšku, extraktu belladony ap.

pohybu. Přestože existuje velké množství těchto jevů, soustřeďuje se Rudgley [113] pouze na jejich šest základních skupin (obr. 1.1, sloupec A, B):

- pravouhlá mřížka (často přecházející v diagonální nebo šestiúhelný vzorec),
- soustavy rovnoběžných čar,
- kruhové skvrny nebo krátké čáry,
- klikaté čáry (vlnovky nebo lomené čáry),
- křivky obklopující jedna druhou,
- jemné větvené kresby nebo meandrické vlnovky.

Porovnává přitom tuto šestici základních typů entoptických fenoménů s příklady obrazců na výtvorech kmene Sanů a Kosů a různých typů paleolitických nálezů.

entoptické jevy			skalní umění Sanů		kmen Kosů	paleolitické umění			
			rytiny	malby		mobilní umění		parietální umění	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
I									
II									
III									
VI									
V									
VI									

Obr. 1.1 Entoptické fenomény a jejich srovnání s tvorbou některých kmenů a paleolitickým uměním [převzato ze 113, s. 22–23]

Nápadná je značná podobnost mezi těmito jevy navzájem. Ještě zřetelnější je pak tato podobnost mezi některými staršími nálezy, entoptickými fenomény a výtvyry, které jsou vytvořeny pod vysokou dávkou látky s halucinogenním účinkem. Na obrázku 1.2 je srovnání mezi neolitickým výtvořem a kresbami vzniklými pod vysokou dávkou LSD publikovanými v práci Roubíčka a Drvoty [111].

Entoptické fenomény jsou jen velmi málo závislé na druhu psychoaktivní látky, tj., nejsou pro tu kterou látku výrazněji specifické. Stanislav Grof [44] při svém prožitku autointoxikace popisuje entoptické jevy v několika fázích. Od objevení barevných skvrn a prohloubení kontrastů přes značnou barevnou pestrost a komplementaritu a nabývání postupné dynamičnosti a rychlejších proměn až k různým halucinačním vizím a objevení se subtilní síťové kresby, která postupně nabývala distinktivního tvaru, avšak s proměnlivou architektonickou strukturou. Přirovnával je k pohledům do chrámových prostor a kopulí a fantastických a nepředstavitelně krásných katedrál. Grof

Obr. 1.2 Vzájemné srovnání výtvorů vyrytých do kamenů neolitické hrobky v Gravinisu v Bretani [převzato ze 113] a kreseb obličejů v rámci intoxikací vysokými dávkami LSD-25 [převzato ze 111]

došel k závěru, že tyto jevy lze pozorovat i při otevřených očích, a to především při pohledu na difuzně strukturovanou plochu (např. světlý papír, tmavý kout, zeď, oblohu či skalní stěnu ap.). Ještě důležitějším poznatkem však bylo (čímž potvrdil i poznatky J. E. Purkyně), že entoptické fenomény lze jistou mírou ovládat prostřednictvím zesílení křečovitého sevření m. orbicularis oculi, tlakem na bulbus, hyperventilací či zadržením dechu nebo fixací zraku do jediného místa. Naopak pozoroval snížení intenzity při tělesném pohybu a při rozptýlené pozornosti.

Dalším podpůrným dokladem pro hypotézu o paleolitickém a neolitickém užívání psychoaktivních látek jsou **četné nálezy zvláštních uměleckých předmětů někdy přezdívaných „stojany k vázám“** [113]. Jedná se o mělké malé nádoby ve tvaru mísy zasazené do válcovitého nebo hranatého podstavce. Některé z nich na sobě nesou stopy pálení. Četnost a způsob bohatého zdobení pak napovídají, že se nejednalo o předměty každodenního použití. Jejich užívání bylo doloženo v různých kulturních oblastech neolitické Francie: „...pravděpodobně se šířily z jihu na sever, byly nalezeny ve vykopávkách jihofrancouzských jeskyní, rituálních územích pařížské kotliny a rovněž na bretaňských megalitových nalezištích. Kolem sto šedesáti nádob bylo nalezeno v obvodu cromlechu (kruhu ze vztyčených kamenů) na posvátném místě na Er Lannicu, ostrově ležícím proti Gavrinisu, nalezišti psychedelických obrazců...“ [113, s. 23–24].

Sherratt [113] zformuloval hypotézu o užívání těchto nádobek jižního kultu ve svatyních mladší doby kamenné a zpochybnil náhodnost jejich výskytu v severní Francii ve stejné době, v jaké dosahuje vrcholu bretaňské megalitické umění v podobě složitých tvarů rytin Gavrinisu. Právě tyto rytiny byly interpretovány jako entoptické obrazy tvořené pod vlivem psychoaktivních látek. Další významný materiál přinesly etnologické výzkumy kmene Tukanů provedené Reichelem-Dolmatoffem [108, 109]. Výskyt ornamentů v umění kmene Tukanů je podle něj úzce spjat se zážitky intoxikace yagé (látkou získávaná z rostliny *Banisteriopsis caapi*). Sami členové kmene považují

geometrické značky za jakési nositele ideí a významů v jejich kultuře. Význam jednotlivých symbolů a značek, jež se při intoxikacích objevují, je vykládán šamany a dalšími uznávanými autoritami kmene a je obecně sdílen. Členové kmene se tedy při jejich výkladu od sebe příliš neodlišují.

Další oblastí, kde nacházíme paralely k výskytu entoptických fenoménů a raných uměleckých projevů na paleolitických a neolitických dílech, je oblast **tvorby duševně chorých**. Podle některých autorů [např. 62, 63, 97, 98, 112, 124, 142 a další] lze u děl duševně chorých vytknout několik typických charakteristik, jež se opakovaně vyskytují v různých obměnách a kombinacích a které lze vystopovat a pro některé fáze určitých onemocnění jsou přímo nezaměnitelné. Téměř vždy je však nutno díla (či lépe série děl v průběhu určitého časového úseku) posuzovat s ohledem na individualitu nemocného, průběh a charakter onemocnění a další ovlivňující významné faktory. Z uváděných základních rysů děl při akutně probíhajícím psychotickém onemocnění vybíráme několik významných, vztahujících se k našemu tématu a majících s ním souvislost:

- schopnost koncipovat tematiku nejjednoduššího rázu jednoduchým způsobem,
- námětovost se podobá dětským kresbám a je často výrazem hluboké regrese výtvarné představivosti a regrese výtvarné techniky,
- častá ztráta prostorového a objemového chápání,
- neschopnost pojímat souvislosti tvarů a celkové kompozice,
- časté ulpívání na jednotlivostech, obvykle na újmu celistvosti, což často vede k naprosto detailnímu rozpracování jedné části díla a ostře kontrastující schematicnosti jeho zbývajících částí,
- nepřiměřené (nepřirozené) zvětšení detailů, naopak zanedbávání ostatních částí,
- sklon k nedodržování tělesných proporcí postav i věcí,
- sklon k formalizaci: ornamentalizaci či geometrizaci,
- sklon k jednodušším typům schematizace.

Dalším známým dokladem o vlivu zejména poruch schizofrenního okruhu na objevené ornamentalizace a postupné vytlačení všech ostatních prvků až ke zcela kompozici devastující ornamentalizaci je případ malíře Luise Weina, jak jej uvádí Ivo Pondělíček [104]. Na sérii čtyř maleb jeho vlastní domácí kočky je možné sledovat stále postupující proces schizofrenního onemocnění, o němž svědčí výrazný nárůst ornamentalizace až po zcela rozpadlý a roztříštěný obraz plný ornamentálních vzorů (někdy je možné tyto fenomény pozorovat při postupně se prohlubující intoxikaci po podání extrémně vysokých dávek látek s halucinogenním účinkem). Je pravděpodobné, že ornamentalizace některých archeologických výtvorů nemusela mít inspiraci pouze v intoxikačních stavech, ale také v prožitcích ovlivněných duševní poruchou.

Při komparaci znaků ovlivněných nefyziologickým drážděním oka (např. tlakem), intoxikacemi vysokými dávkami psychoaktivních látek, duševní poruchou se znaky nacházenými na dílech pravěkých lidí shledáváme, že mezi nimi existuje mnoho průsečíků. Ty jsou pro všechny uvedené oblasti typické a nezaměnitelné. Jeden z průkopníků takto orientovaných výzkumných studií zůstal v naší literatuře téměř nepovšimnut. Pravděpodobně jen díky publikování jeho prací v naprosto nevýznamných regionálních sbornících byl tento autor bohužel zcela přehlížen, přestože směr jeho úvah a výsledky jeho komparativních studií byly v 60. letech velmi inovační. V zahraničí podobně laděné práce nacházíme v odborném tisku spíše až v 70. letech. Alois

Pokorný se pokusil formulovat hypotézu o souvislosti mezi vývojem některých uměleckých prvků raného paleolitu a neolitu, psychoaktivními látkami a duševními chorobami. Jako základ si vytkl pět hlavních skupin znaků [100], k nimž dospěl na základě studia výsledků výzkumů ve svatyních Çatal Hüyük (čti čatal ík) v jižním Turecku. Hlavní výzkumné výkopové práce byly v těchto nalezištích provedeny v letech 1961–1963 pod vedením Jamese Mallaarta. Jedna z nejstarších vrstev omítek byla radiokarbonovou metodou datována někdy do doby okolo 6500–5700 let př. n. l. [17]. Pokorný těchto pět skupin znaků definuje [100] takto:

- Osoby i zvířata jsou zjednodušeny, stylizovány a někdy uspořádány do ornamentálního vzoru (někdy dokonce až zcela schematizovány).
- Zobrazené osoby mají deformace podobné deformacím popisovaným u kreseb osob za experimentálních psychóz (stavů vyvolaných podáním vysoké dávky halucinogenní látky). Jedná se např. o zkrácení dolních a prodloužení horních končetin. Normální poměr horních končetin je v průměru okolo 0,8. Roubíček [112] udává prodloužení poměru až na 2,6. Na stylizované postavě v Çatal Hüyük lze naměřit poměr 2,0, avšak bude-li se tato disproporce přičítat vlivu drogy a nikoli symbolu nástroje (tedy že větší délka končetiny má zobrazit také v ní držený nástroj, což je alternativní interpretace), pak by poměr byl více než 2,6 (více odpovídá obrázkům vzniklým pod vysokou dávkou LSD).
- Do tváří nebo na ostatní tělo zvířat nebo osob se promítají ornamentální vzory, podobně jako u kreseb pod vysokou dávkou halucinogenních látek (obr. 1.2 vpravo).
- Ornamentální vzory se často vyskytují samostatně a je vysoká podobnost mezi ornamentálními vzory kreseb ve svatyni a kreseb pod vysokou dávkou halucinogenních látek.
- Téměř ve všech kresbách jsou patrné entoptické fenomény nejrůznějších druhů, kombinací a složitosti.

Pokud těchto pět skupin znaků doplníme o zmíněné charakteristiky entoptických fenoménů a charakteristiky děl duševně nemocných, můžeme popis dále zpřesnit o výčet dalších charakteristik, jako je častější výskyt koncipování tematiky nejjednoduššího rázu jednoduchým způsobem vedle složitých a abstraktních forem (nápadná disproporce ve zpracování mezi různými díly ze stejného období a místa), dále náměty často se podobající dětským kresbám (projevy regrese a regresivní tematiky), častá ztráta prostorových proporcí, nevysvětlitelné ulpívání na jednotlivostech (obvykle na újmu celistvosti díla) způsobující detailní rozpracování jedné části díla a potlačení jeho zbývajících částí – nepřiměřené zvětšení detailů, naopak zanedbávání ostatních částí atd.

Jedním z rozsáhlejších materiálů významných pro **doklad o užívání psychoaktivních látek paleolitickými a neolitickými umělci** jsou archeologické nálezy sošek typu „venuše“, jimž se Pokorný věnoval. Zřejmě nejrozšířenějším názorem na účel těchto plastik je, že sloužily kultu ducha plodnosti a hojnosti. Pokorný [100, 101] interpretoval předmosteckou venuši jako obraz masky ducha plodnosti, tedy vyschlé mrtvolky plodné ženy. Pro takové pojetí našel oporu v podložených velkých očnicích, povrchních svalech na končetinách (rýsujících se v ornamentální úpravě jako rovnoběžné pruhy) ap. Nízké čelo ukazuje na záklon hlavy. Svislý pruh v očnicích by prý mohl odpovídat fissura orbitalis superior, jež se objevila při destrukci měkkého obsahu očnice. Tento svislý pruh by podle Pokorného [100, 101] mohl při intoxikaci vyvolat střídání iluze ducha, iluze krásné ženy a iluzi dravce. Pokorný dále shledal několik

základních znaků, jež jsou společné předmostecké venuši a kresbám po experimentálních otravách halucinogeny:

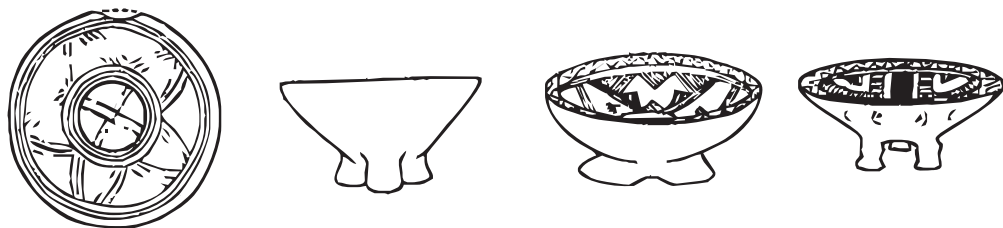
- prodloužení obličej v dolní části,
- zašpičatění brady, kornoutovitý tvar obličej,
- disproporce: hlava – horní končetiny, prsy – dolní končetiny, břicho – podbřišek,
- výrazná tendence ke geometrizaci,
- použití ornamentu na volné ploše, nahrazení ploch s nepravidelně uspořádanou strukturou pravidelným ornamentem,
- výrazné propracování určitého detailu a jeho disproportionální zvětšení tak, že neodpovídá běžnému provedení,
- někdy sklon k rudimentaci končetin.

„*Výklad venuší jako duchů plodnosti sídlících v mrtvolách ženských předků (rytina předmostecké venuše) vtělujících se i do zvířat pro zabezpečení plodnosti a zdařilého lovu (interpretace svědčící pro muchomůrkové opojení) souhlasí dobře s výkladem A. P. Okladnikova*“ [101, s. 52], který soudí, že tyto sošky byly zobrazením ženských duchů, ochrány plodnosti a porodu a měly souvislost s kultem mrtvých, touhou po zvýšení počtu členů rodu a také po rozmnožení divoké zvěře, a tak zajištění zdařilého lovu. Značný význam je v rámci těchto teorií připisován sugesci. Díky ní je možné vysvětlit skupinu znaků vyskytujících se jak mezi nálezy venuší, tak mezi výtvořky lidí po požití vyšších dávek halucinogenů, pacientů po akutní psychotické atace. Jedná se o sklon k rudimentaci končetin, vypouštění méně podstatných detailů, symboliku, náznakovitost. Část autorů se domnívá, že prostřednictvím sugescie za vydatné podpory akutní intoxikace některou z psychoaktivních látek mohlo při obřadech docházet k požadovanému iluzivnímu až halucinatornímu efektu odpovídajícímu mytologickým představám členů kmene. Tento výklad má však své nedostatky především v tom, že staví na mnoho obtížně prokazatelných předpokladech. Je však v každém případě o krok dále, neboť původně převládající, spíše naturalistický názor, že venuše zachycují skutečné, pouze výrazně stylizované živé ženy, je z některých hledisek neudržitelný. Původní úvaha o zachycení obrazu typické ženy, postižené v této době zřejmě častým výskytem steatopigie (nadměrné ukládání tukové tkáně), byla vyvrácena. Nejenže byly objeveny též venuše mnohem přiměřenější tělesné konstituce, ale v jedné z francouzských jeskyní byly objeveny též kresby žen zcela odpovídajících reálným tělesným proporcím. Současně lze jen velmi obtížně při tomto výkladu interpretovat právě výše uvedené skupiny znaků, spojujících větší část nálezů. Jako více pravděpodobná se v tomto kontextu jeví úvaha o další možné funkci sošek v rámci iniciačních obřadů dívek, které během kultovního obřadu mohly prostřednictvím intoxikačních halucinačních zážitků vstoupit do světa duchů.

Samozřejmě, že **nelze v naprosté většině případů zpětně určit, jaké psychoaktivní látky byly v rámci jednotlivých obřadů a kultur užívány**. Můžeme se pouze domnívat, že se ve větší části případů jednalo o psychoaktivní látky rostlinného původu, mající halucinogenní účinek. Mezi takové látky patří také konopné drogy. Otázkou zůstává, v jakých částech Evropy (či jiných kontinentů) mohlo konopí v daném období růst, aby připadalo v úvahu zvládnutí jeho účinků místními kmeny a jeho integrování do jejich vyvíjející se kultury. Mezi v současnosti vůbec nejstarší archeologické nálezy dokládající kulturní využívání konopí patří nálezy keramiky spolu se semeny konopí z neolitického naleziště Eisenberg v Turýnsku (Německo). Semena

byla určena jako *Cannabis sativa* a byla datována do období okolo 5500 let př. n. l. [110]. Na keramice, která dala jméno celému tomuto kulturnímu období „pásová keramika“, je možné nalézt množství symbolů a znaků odpovídajících entoptickým fenoménům spolu se symbolikou této kultury a archetypickými motivy.

Richard Evans Schultes má za to [119], že **první pokusy o pěstování konopí se datují do období okolo 10 tisíc let př. n. l.** Tento předpoklad podporuje i Richard Rudgley [113], který se domnívá, že na základě nálezů semínek konopí na mnoha archeologických nalezištích prehistorické Evropy (Německo, Švýcarsko, Rakousko a Rumunsko) se lze domnívat, že konopí rostoucí jako plevel okolo pravěkých osad brzy zdomácnělo. Komposty okolo osad bohaté na organický dusík mohly podle něj být zcela ideálním místem pro růst nitrofilních rostlin, jako je konopí. Hypotézy obou autorů jsou doloženy nálezy polypodních keramických misek (obr. 1.3) z východní a střední Evropy, které se s vysokou pravděpodobností užívaly k pálení konopí. Nejstarší nálezy těchto misek jsou datovány do období 3 tisíce let př. n. l. a pocházejí z černomořských stepí. O něco mladší nálezy pak pocházejí z Karpatské kotliny, ČR, SR a později i jižního Německa, což podle Rudgleyho dává tušit, že se tento druh keramiky šířil od východu na západ. Nově vznikající druhy a styly zdobení keramiky nesoucí skupiny znaků vytyčených v předešlých podkapitolách pak opět podporují předpoklad, že východní stepní kult konopí se pozvolna přenesl též do Evropy a poznamenal tak její kulturní vývoj. Sheratt [116] se domnívá, že tyto nové prvky ve zdobení keramiky souvisí s kultem uctívajícím obsah nádob. Z pozdějších řeckých pramenů se pak dozvídáme, že např. Thrákové neužívali konopí pouze k získávání vlákna na oděvy, ale také k šamanským obřadům, k vyvolávání stavů transu [113].

Obr. 1.3 Polypodní keramické misky z východní a střední Evropy [převzato ze 116]

Není zcela jisté, kdy a kde opravdu začalo **cílené pěstování konopí** (*Cannabis sativa* L.). Jako pěstovaná rostlina mělo řadu použití již ve starověké, neolitické Číně. Nejstarší známý důkaz použití konopí člověkem pochází z oblasti jihovýchodní Asie z ostrova Tchaj-wanu. Archeologové zde odkryli starověkou vesnici z doby kamenné (starou asi 10 000 let). Mezi vykopávkami z prehistorické doby našli hliněné střepy, do nichž byly otisknuty konopné provázky. Mezi rozbitými hrnčířskými výrobky též našli zbytky podlouhlých nástrojů tvaru tyče, které svým vzhledem připomínaly nástroje, které byly později používány k vyčesávání vláken ze stvolů rostlin konopí [55, 71]. V roce 1972 bylo v Číně nalezeno starověké pohřební místo z dynastie Chou (1122–249 př. n. l.). V něm byly mimo jiné objeveny pozůstatky oděvu zhotoveného z konopných vláken. Jde o nejstarší existující zachovalý vzorek konopí na světě. O oděvech z konopných vláken se zmiňuje Obřadní kniha (přibližně 2. stol. př. n. l.) [76].

V Evropských podmínkách se lze s nejstarší poznámkou o užívání konopí setkat u Hérodota z Halikarnássu [6, 69, 144]. Přestože byly Herodotovy popisy rituálů brány s rezervou a někdy se skutečně zdá, že tento zakladatel etnologie své popisy poněkud přihrál, potvrdilo se na základě vykopávek, že jeho popis očistného rituálu starých Skythů je poměrně věrný. Tento obřad je považován za zvláštní druh „rodinného šamanizmu“, kdy jednotliví účastníci rituálu v tranzu doprovázejí duši zemřelého. Zdá se, že podobné rituály i v jiných kulturách sehrávaly terapeutickou, léčivou roli při zahánění smutku a deprese, spolu s dalšími vedlejšími léčebnými účinky [107]. Skythové po svém proniknutí do centrální a východní Asie okolo 5. stol. př. n. l. po sobě zanechali velmi charakteristické ornamentální umění s dalšími šamanskými tématy. V mongolském pohoří Altaj se dokonce podařilo odkrýt několik zamrzlých a tedy dokonale dochovaných hrobů, které potvrdily Herodotův popis Skythských rituálů spojených s konopím.

1.2 Přímé důkazy o užívání konopných drog

Podle archeologů patří konopí mezi rostliny pěstované v samých počátcích zemědělství, ale nesporné hmotné důkazy o tom existují až z doby přibližně před 6 tisíci lety z Číny. Původní lokalita, odkud se konopí rozšířilo, s výjimkou Arktidy a tropických deštných pralesů do celého zbytku světa, je někde ve střední Asii, v literatuře nalézáme zmínky o Nepálu, Tibetu, Číně nebo o okolí Kaspického moře [1]. Odtud se konopí postupně šířilo do ostatních částí Asie a na blízky Východ, později do Afriky a až nakonec do Evropy a Ameriky.

Na otázku, proč patří konopí mezi nejstarší zemědělské plodiny vůbec, si snadno odpovíme, když uvážíme široké možnosti využití této rostliny. Nejprve se asi konopí pěstovalo pro vlákno, které se využívalo na výrobu provazů a oděvů. Kromě toho se mohlo současně pěstovat i na semena, která mají velmi vysokou nutriční hodnotu, a v tomto ohledu konopí uspěje i vedle takových rostlin, jako je rýže, sója nebo proso [68]. **Kdy došlo k objevu jeho psychotropních účinků nejsme schopni s jistotou určit, ale předpokládá se, že se tak stalo velmi záhy** [15]. Konopná pryskyřice mohla být pozřena náhodou, ale pokud se dostavily psychotropní účinky a byly asociovány s rostlinou konopí, další vývoj je nasnadě: uctívání magické rostliny, její používání k rituálům a objevu jejich léčivých schopností.

Zatím nejstarší, ale poněkud sporný nález možného využívání konopí člověkem pochází z České republiky, i když nebyl nalezen žádný důkaz, že by se mohlo jednat o konopná vlákna [48, 49]. Nedaleko od Mikulova (v dolnověstonické archeologické lokalitě Pavlov I) byly v rámci velkých gravettských sídlišť nalezeny otisky tkaniny z přírodních vláken, které jsou datovány přibližně do doby před 25 až 27 tisíci lety [105]. Také zde byl nalezen otisk síťoviny ze stejné doby, jednotlivá vlákna byla svázána uzlíky a měla průměrnou rozteč přibližně 4 mm, takže se síť mohla používat k lovu ptáků nebo drobnější zvěře. Fleming a Clarke [36] spekulují, že pokud by bylo k výrobě sítě použito skutečně konopí, což je podle charakteristiky otisku a odhadované struktury vláken možné, jednalo by se o zdaleka nejstarší nález, který je o celých 20 tisíc let starší než podobný, nalezený otisk v Číně. Čínské nálezy [77] jsou poněkud méně sporné, protože se předpokládá, že kromě hedvábných a konopných vláken se v této čínské lokalitě látky v dané době z jiných surovin netkaly, a protože nalezená

vlákna byla mnohem hrubší, než by odpovídalo hedvábí, jednalo se s největší pravděpodobností právě o konopná vlákna.

1.2.1 Nejstarší písemné doklady užívání konopných drog

■ Čína

Zelená medicína sahá v Číně až do 3. tisíciletí př. n. l. Objev léčivých bylin a farmakologické pojednání o nich je v Číně připisován legendárnímu císaři Šen-Nungovi. Ten údajně na sobě vyzkoušel sta léčivých bylin a popsal jejich léčebné vlastnosti. Je mu připisováno autorství (neznámý autor) nejstaršího známého seznamu léčivých bylin a farmakologického díla, kterým je spis Shen Nung Pen Tsa'o Ching (Klasické lékařství božího manžela). To obsahuje 365 léčiv získaných z minerálů, rostlin a zvířat. První známý záznam o použití konopí jako léku byl publikován v Číně právě v tomto díle před 4700 lety. Bylo doporučeno proti malárii, zácpě, revmatickým bolestem, roztržitosti a ženským poruchám [139]. Šen-Nung podle dochované knihy doporučoval v Číně pěstovat pouze samičí rostliny konopí, které podle něj mají mnohem větší potenciál k léčebnému využití, protože ženský princip Jin, který je v konopí přítomný v samičích rostlinách, je na rozdíl od mužského Jangu zodpovědný za jeho léčivé účinky [1].

V nejstarší dochované čínské knize (Knihy písní)⁴ je konopí také zmiňováno. Jedná se o vůbec nejstarší písemnou zmínku o konopí, která spadá do období mezi 9. a 6. stoletím př. n. l., přestože se kniha odvolává na prameny až o 2000 let starší [68]. Lze se tedy domnívat, že **znalost konopí**, ačkoliv je z historického hlediska v Číně dokladována „pouze“ 5000 let, je ve skutečnosti mnohem starší a **sahá hluboko do předliterárního období**. Archeologové na základě vykopávek předpokládají, že konopí mělo v Číně hospodářský význam dávno ve starověku. Dokládá to i znak čínského výrazu pro konopí („ma“) (obr. 1.4), který se skládá ze dvou symbolů: část pod a napravo od rovných čar znázorňuje volně visící konopná vlákna, která se suší na domě (vertikální a horizontální rovné čáry). Ale čínský znak „ma“ pro konopí znamená také „chaotický“ a „mnohý“, což je odvozeno od podoby a počtu vláken v rozpadajících se stoncích při jejich výrobě [76].

Obr. 1.4 Čínské slovo „ma“ – nejstarší známý grafický zápis slova konopí

V další dochované knize čínské kultovní lyriky ze 3. stol. př. n. l. (Devět písní) je konopí popisováno jako svatá rostlina. Verš z této knihy citovaný Rätchem [107, podle 149] dokládá prastarou čínskou znalost psychoaktivních účinků konopí: „*Trhám květy v posvátném poli konopí, trhám je pro toho, který je mi vzdálen*“. Psychoaktivní květy zde podle autora sloužily jako kouzlo lásky a byly používány k vyvolání věštectkých vizí. Jeden taoistický kněz v 5. stol. př. n. l. napsal, že šamani používají konopí k předpovídání budoucnosti [15]. Na základě těchto důkazů lze předpokládat, že **o ha-**

4 Knihy písní pochází z 9.–6. stol. př. n. l., je to soubor čínského básnictví, který obsahuje 306 lidových písní a básní (milostné, svatební, pracovní, hymny a ódy).

lucinogenních vlastnostech konopí věděli již staří Číňané a se vši pravděpodobností jich i využívali.

S rostlinou konopí je také spojován vynález papíru. Podle čínské legendy ho učinil v roce 105 n. l. eunuch Cchaj-Lun, který sloužil u císařského dvora [1, 21]. Do té doby se psalo na bambusové lístky nebo dřevěné tabulky a jedinou alternativou byly hedvábné tkaniny, které však byly velmi drahé a ne příliš trvanlivé. Cchaj-Lun metodou pokusu a omylu došel k tomu, že když rozemele směs konopí a kůry morušovníku na kaši a umístí ji do nádoby s vodou, nakonec vyplavou propletená a vzájemně spojená vlákna na hladinu. Když pak části této vyplaveniny umístil do forem, kde je nechal vyschnout, získal velmi pružný, odolný a dokonce voděvzdorný papír. Nicméně je třeba tuto legendu poopravit, neboť papír byl nalezen i v hrobkách z přelomu našeho letopočtu v provincii Šen-Si [15].

Ve 2. století n. l. prováděl slavný čínský chirurg Hua Tuo extrémně složité operace (např. transplantace nebo laparotomie a resekce střeva) bezbolestně pomocí „ma-yo“, anestetika připraveného z konopné pryskyřice a vína [1, 67]. Ačkoliv jsou dnes anestetické vlastnosti kanabinoidů známe a víme, že alkohol může prohlubovat některé účinky konopných drog, i z hlediska těchto znalostí se to zdá být nepravděpodobné, ledaže by chirurg podával takové množství tohoto anestetika, až by jeho pacient zcela ztratil vědomí. I proto se další autoři domnívají, že „ma-yo“ obsahovalo i účinnější oměj [132] nebo se jednalo o anestetikum „ma-fej-san“ vyvinuté týměž autorem [15].

Historii konopných drog ve významu, v jakém je chápeme dnes (substance užívané převážně pro intoxikace k rekreačním účelům), **je třeba jasně oddělit od jejich historie coby prostředků léčebných** (tedy lékařských i šamanských). Můžeme se oprávněně domnívat, že Číňané, kteří jako jedni z prvních využívali konopí jako lék, byli také prvními lidmi, kteří je používali jako intoxikant, tedy jako drogu ke změně vědomí. Halucinogenních účinků využívali šamani, ale s rozšířením taoizmu v 6. století př. n. l. bylo konopí spíše zatracováno. Omámení bylo považováno za antisociální fenomén, který je s filozofií taoizmu neslučitelný. Základním principem taoizmu je život v souladu s přírodou, který je možný jen s jasnou hlavou a čilým tělem, a proto **taoizmus odmítá jednostranný ženský princip Jin, který byl spojován i s oslabujícími účinky konopí** [1]. V jedné čínské hrobce z doby vlády dynastie Chou (okolo 6. století př. n. l.) byla objevena kamenná deska s vytesaným nápisem, na níž byl vedle znaku konopí i znak pro adjektivum s významem „negativní“ [77]. Ačkoliv nevíme, co měl tehdejší kameník na mysli, je zřejmé, že již v této době si byli Číňané dobře vědomi zvláštní povahy konopí a můžeme spekulovat o tom, jestli nápis nemá souvislost s odsuzováním rekreačního užívání konopí jen tak pro zábavu. Užívání konopných drog v Číně příliš nezdolávalo, a to možná i z toho důvodu, že zde mělo konopí silné konkurenty v podobě alkoholu a opia [15].

■ Indie

Přestože byla Čína první oblastí, kde došlo konopí širokého zemědělského i lékařského využití, **první opravdu „konopnou kulturu“ představuje Indie**, v níž má užívání konopných drog dlouhou tradici, která přetrvává i v současnosti. Znalost konopí se z Číny šířila v průběhu věků kontinuálně na západ i na východ. Kromě domněnek o rituálním využívání konopných rostlin v Japonsku, kde byly symbolem čistoty a sloužily k vyhánění zlých duchů [66], existují i opodstatněné předpoklady, že již před čtyřmi tisíci lety už byly známy psychoaktivní účinky konopných drog v Indii. Staroindické

texty mohou dokonce velmi směle konkurovat staročínským v tom, kde se objevila vůbec první písemná zmínka o konopí, i když čínské texty své prvenství pravděpodobně o několik málo století uhájí. Kočovné kmeny Árijů pronikaly v období okolo roku 2000 př. n. l. z oblastí střední Asie na Indický poloostrov a konopí v jejich animistickém náboženství hrálo důležitou roli, pravděpodobně s sebou přinesly i výraz *bhang*⁵, který se v Indii dodnes pro jednu z forem přípravy konopných drog používá [56]. Védy⁶, které jsou psané sanskrtem a představují nejstarší dochovanou indickou literaturu, byly nejprve předávány ústní tradicí a sepsány v období od roku 1200 př. n. l., některé prameny hovoří až o době 2000–500 př. n. l. [146]. V nejstarší z véd (Rgvéda) je opěvována jakási superdroga jménem sóma, která má psychedelické vlastnosti (schopnost vytvářet nebeské vidiny) a léčivou sílu. Původ rostlinné drogy sóma je z botanického hlediska neurčitý, ale v pozdějších indických lékařských spisech byla často identifikována jako konopí [107]. Nicméně se nenašel žádný důkaz, který by potvrdzoval, že sóma je opravdu konopí, a dnes je za ni považován spíše chvojník čínský obsahující efedrin [80] či muchomůrka červená obsahující kyselinu ibotenovou a muscimol [147]. Tomuto výkladu nasvědčuje i skutečnost, že v indické posvátné knize Atharva-véda (Umění Atharvany)⁷, datované do období 2000–1400 př. n. l. bylo **konopí identifikováno jako jedna z pěti posvátných indických rostlin, včleněných do samých základů hinduistického náboženství a používaných k „odstranění úzkosti“**. Nazývá se tam „posvátná tráva“, bhang, která „*chrání člověka od nemoci . . . a prodlužuje léta života, která máme před sebou*“ (Atharva-veda). Sóma se zde objevuje také, ale vedle ní je zmiňován i přímo bhang.

Podle zde popsané legendy se konopí zrodilo v okamžiku, když bohové rozvířili hladiny oceánů vrcholkem hory Mandary (pravděpodobně Mount Everest) a na zem přitom ukápl božský nektar (amrita) a na tomto místě pak vyrostlo první konopí. Jiná legenda vysvětluje původ konopí tak, že když bohové chtěli získat božský nektar, stloukali oceán mléka a jedním z výsledných produktů bylo i konopí. Nápoj z konopí si oblíbil samotný nejvyšší bůh Indra a rostlina konopí byla zasvěcena Šivovi, který ji také začal pěstovat. Jméno vijaya („vítězství“) dali konopí bohové proto, že když se chtěli zlí duchové zmocnit božského nektaru, utrpěli porážku. Konopí jakožto božská rostlina propůjčuje svým uživatelům nadpřirozené schopnosti, jeho prostřednictvím mohou smrtelníci komunikovat s bohem Šivou a jeho užíváním se může lidstvo očistit od hříchu. Podle další legendy snesl Šiva konopí z Himálaje lidem pro potěchu i pro osvětlení [53]. Sám Šiva prý prostřednictvím konopí umocňoval a zpestřoval své sexuální zážitky. Ostatním doporučoval totéž, ale pouze v případě, že žijí se stálým partnerem v harmonickém svazku, který chtějí obohatit.

Staroindické legendy, které jsou ve védách zaznamenány, nám mohou přiblížit pohled tehdejší kultury na konopí a zejména důvody a způsoby užívání konopných drog. Konopí se podle Atharva-vedy používalo jednak pro potěchu, tedy k prohloubení prožitků a k úlevě od úzkosti (zde bychom mohli vnímat počátky takového užívání konop-

5 Bhang je (vedle gandžy a charasu) psychoaktivně relativně nejméně účinná forma konopných drog, jsou to usušené a nadrcené konopné listy, květy i semena, která se buď kouří, nebo přidávají do pokrmů, nebo se z nich dělají odvary spolu s mlékem, cukrem a kořením.

6 Věda znamená vědění. Vědy představují posvátné texty, které tvoří obsáhlý soubor literárních památek vytvořených národem Árijů po příchodu na území Indie přibližně kolem roku 2000 př. n. l.

7 Kniha zaklínadel, sepsaná pravděpodobně v 7. století př. n. l., podle dalších zdrojů 1100–500 př. n. l., mohla být ústně tradována již na přelomu 2. a 3. tisíciletí př. n. l.

ných drog, jak ho chápeme dnes), a jednak k odpoutání od světských rozptýlení, k zaměření se na Nejvyšší Bytí nebo ke komunikaci s božstvy (v duchu šamanských kultů nebo prohlubování meditační praxe vznikajících nauk buddhizmu a jógy). **Konopí bylo také integrální součástí buddhizmu hned od jeho prvopočátků.** Také byla zaznamenána legenda o Buddhovi, podle které se v době askeze po dobu šesti let, předtím než formuloval čtyři základní buddhistické pravdy, živil pouze jediným konopným semínkem denně [1, 8].

■ Blízký východ

Pronikání konopných drog dále na východ do oblasti dnešního Íránu je dokumentováno ve Venidadu, jednom z mála dochovaných textů Zend-Avesty, starověkého perského náboženského rukopisu, a to zmínkou o bhangu. Toto dílo sepsal někdy kolem 7. století př. n. l. údajně sám prorok Zoroaster (též Zarathuštra), zakladatel zoroastrizmu [25]. Konopí je zde považováno za první z deseti tisíc léčivých rostlin. Venidad se také zmiňuje o dvou smrtelnících, kteří se napili ze šálku s bhangem, potom vycestovali v duchu do nebes, kde jim bylo odhaleno nejvyšší tajemství [33].

Expanze Árijů se neomezovala jen na území dnešní Indie, ve 2. tisíciletí př. n. l. úspěšně pronikali dále na východ až do Mezopotámie (dnešní Irák a část Sýrie) a Malé Asie. Existují doklady o tom, že kolem roku 1000 př. n. l. dosáhli jihovýchodní (Balkánský poloostrov) i střední Evropy (dnešní Německo a východní Francie). Kolem roku 900 př. n. l. se jejich vliv promítl do **kultury Asyřanů, kteří využívali konopí k náboženským účelům** [120]. Podle Watermana [148] se pro konopí používalo výrazu „qu-nu-bu“. Dopis, který napsala kolem roku 680 př. n. l. neznámá žena matce asyrského krále Esarhaddona, se zmiňuje o látce nazývané qu-nu-bu, kterou také mohlo být konopí, i když tato identifikace není jistá. Zde je možno také hledat původ slova kanabis (české slovo „konopí“ má stejný etymologický základ). Asyřané, kteří asi před 3000 lety vládli na Středním Východě téměř tisíciletí, nám zanechali své farmaceutické vědomosti na stovkách hlíněných tabulek. **Kanabis byl v jejich lékopisu jedním z hlavních léků.** Asyrské hlíněné tabulky pocházející z doby okolo roku 650 př. n. l., které byly nalezeny v knihovně krále Aššurbanipala⁸, popisují medicínské využití konopí (obr. 1.5). Lewin [74] zjistil, že termínem *qunubu* nebo *qunnabu* nazývali Asyřané v 7. nebo 8. století př. n. l. kadidlo, jež obsahovalo konopí, a je to název vypůjčený ze starého východoiránského slova *konaba*, což je totéž jako skytský název Κάμβασις (kanabis). Tato slova jsou zjevně identická s řeckým termínem *κομβος*, jež znamená hluk, a mají zjevně původ v hlučném způsob vyjadřování citových hnutí kuřáků konopných drog.

Asyřané patrně nazývali rostlinu konopí podle jejího použití: zdá se, že název *qunnabu* používali při jistých (náboženských) obřadech; slovo *gurgurru* označovalo konopný provaz či lodní lano; *azalla* mohl být lékařský termín právě tak jako konopí; *gan-zi-gun-nu* se překládá jako „droga která vezme duši“ (doslovně: lupič který ti ukrotí duši) – jistě malebnější nežli současný název „kanabimimetický“. Thompson ve svém Slovníku asyrské botaniky identifikoval sumerský výraz *a-zal-la* a akkáský⁹ výraz *azallū* na základě podobností s aramejským *azal* (což lze přeložit slovem „kroutit“) jako konopí. Kvůli podobnosti perského slova pro konopí, *gargarinj*, označil také

8 Aššurbanipal byl poslední velký vládce Asýrie (669–630 př. n. l.), který dovedl říši k vrcholnému rozkvětu. Jeho knihovna byla objevena v roce 1853 na severní části pahorku Kujundžik, severně od dnešního iráckého města Mosulu.

Obr. 1.5 Asyrská hliněná tabulka, přibližně 20 cm vysoká, konopí je zmíněno v levém horním rohu zadní strany (obrázek vpravo), ve vlastnictví Britského muzea v Londýně (Aššurbanipalova knihovna, okolo 650 př. n. l.) (převzato z <http://reefermadnessmuseum.org/history/Aasyria.htm>)

akkádské slovo *gurgurru* (kořen tohoto slova „gararu“ znamená natáčet či navíjet) jako konopí. Stavě na těchto podobnostech, identifikoval sumerskou drogu *gán-zi-gûn-nu* jako hašiš (doslova: lupič [gan], který ukrouť [gun-nu] duši [zi]). Nalezl také podobnost mezi *gán-zi* a hindským slovem *gāñj(h)ā* (čti gá[n]dža), což podpořilo jeho tvrzení. Je však možné, že sumerské a akkádské slovo, které označil jako hašiš, označuje všeobecně narkotika a výslovně opium [131].

■ Egypt

Z doby faraónského Egypta pochází jedna z prvních zpráv o drogách a toxických látkách, která se zachovala až do dnešních dnů, je to tzv. Ebersův papyrus (obr. 1.6). Jeho vznik se datuje přibližně do doby kolem 1500 př. n. l., ale podle mnohých mohl vzniknout opsáním textů o dalších 1500 let starších [118]. Je to nejrozsáhlejší lékařský rukopis starého Egypta. Tento 110stránkový papyrus, který byl rozluštěn teprve v 19. století, obsahuje kolem 900 medicínských předpisů a návodů v demotickém písmu. Ze zpráv je možné předpokládat, že už tehdy Egypťané znali toxické účinky bolesti hlavy, opiátů a pravděpodobně i konopných drog. Manniche [81] předpokládá, že rostlina nazývaná *shm-shm-tu* (česky „šmšmt“) ¹⁰ a zmiňovaná v několika receptech je „lékařské“ konopí. Používalo se k léčení zánětu – popisuje „konopí rozdrcené v medu; vložené do

9 Semitští Akkádové pronikli do Mezopotámie z arabských pouští. Nejprve si podmanili severní část Mezopotámie (Babylon) a později větší území. Od Sumerů převzali jejich vyspělou kulturu a sumerštinu používali pro významné účely (jazyk vědy a náboženství).

10 Egypťské písmo zaznamenávalo pouze souhlásky, jež byly nositelkami významu a jejich pořadí bylo nezaměnitelné.

její vaginy“ nebo „lék na nehet (či prst)“ (med s okrem, konopím a další přísady). Na dalším obrázku (obr. 1.7) je vidět ještě starší zápis slova šmšmt, a to hieroglyfickým písmem, jehož vývoj byl ukončen kolem roku 3300 př. n. l.

Obr. 1.6 Ebersův papyrus, část listu 96, recept č. 821: řádky 7–8, zvýrazněno slovo šmšmt, psáno démotickým písmem, čte se zprava doleva, ve vlastnictví Lipské univerzity (převzato z <http://reefermadnessmuseum.org/history/AEgyptian.htm>)

Obr. 1.7 Šmšmt, psáno hieroglyfickým písmem, čte se zleva doprava [81]

Tyto papyry a další rytiny dokládají lékařské použití konopí (pokud je šmšmt skutečně konopí) ve formě obkladů a klystýrů, na zklidnění a na léčbu zeleného očního zákalu [15]. Ačkoliv se na této interpretaci všichni autoři shodují, přesto nemusí odpovídat pravdě a jasný důkaz o obeznámenosti starověkých Egyptanů s psychotropními účinky chybí. Je také závažné, že se až dosud nenašla jediná mumie zabalená v konopném plátně. Zmínky o nálezech zbytku konopí v hrobce faraóna Achnatona a konopného pylu na mumii Ramsese II. je třeba brát s rezervou, neboť tyto nálezy se vyskytují ve spojitosti s nálezy nikotinu a dokonce kokainu [122]. Vysvětlení, že jde o omyl, nebo o nějakou chybu měření, je totiž mnohem přijatelnější než krajně nepravděpodobný fakt, že ve starověkém Egyptě rostl tabák a koka, rostliny naší civilizaci známé až z Nového světa. I proto **nejstarší nezpochybnitelná zmínka o konopí v Egyptě pochází až z doby římského impéria** a spadá do 3. století n. l., kdy císař Aurelián uvalil na egyptské konopí daň [65].

Existují domněnky, že i Homér se ve svém eposu Odysea z 8. století př. n. l. zmiňuje o konopných drogách [19]. Homér popisuje záhadný nápoj, egyptský lék *pharmakon nephentes*, který zahání starosti takovým způsobem, že ten, kdo jej okusil, „tomu

toho dne nekanuly z očí slzy, i kdyby mu zemřeli otec a matka, dokonce kdyby mu před očima byl nepřátelskými meči zabít syn či bratr“ [107, s. 75]. Tento nápoj byl vytvořen přidáním nějakého omamného prostředku do vína. Tato droga byla později považována za blín, mandragoru, rulík zlomocný, opium nebo hašiš.

■ Evropa

Vůbec prvním evropským autorem píšicím o konopí je řecký filozof a historik **Hérodotos z Halikarnassu** (asi 484–430 nebo 420 př. n. l.). „V zemi skythské roste konopí, které se kromě síly a výšky velice podobá lnu. Roste divoce a také se seje a Thrákové si z něho dělají oděvy, které jsou skoro stejné jako lněné. Kdo je velice dobře nezná, nepozná, zda jsou lněné nebo konopné. Kdo nikdy konopí neviděl, bude oděv považovat za lněný“ [52, kniha IV, kap. 74]. Ačkoli jeho popisy připomínají spíše básnická díla a ne seriózní vědecká pojednání, postupem času vyšlo najevo, že např. staré skythské rituály popsal velmi věrně a přesně. Skythové¹¹ se podle jeho popisu po pohřbu svých druhů rituálně očišťují. Dělají to tak, že postaví chýši ze tří k sobě nakloněných kůlů, okolo kterých napnou pokrývky z ovčí plsti a ty co nejlépe utěsní. Potom vhodí do nádoby uprostřed mezi kůly a pokrývkami ohněm rozžhavené kameny, na ně potom vhadzují konopná semena, čímž se tvoří velmi hustý dým, jaký prý není vidět ani v řeckých parních lázních. Podle Hérodota jsou tímto kouřem Skythové potěšeni natolik, že radostí výskají [52, kniha IV, kap. 73]. Protože však samotná semena neobsahují psychoaktivní látky, předpokládá se, že na rozžhavené kameny byly vhadzovány přímo celé květy [15]. Hérodotův popis potvrdily pozdější archeologické vykopávky. Na jihu Sibíře byly nedávno odkryty skythské hroby, které přesně odpovídaly jeho popisu [103] a navíc byla v jednom z nich nalezena kamená nádobka s konopnými semeny. Ještě významnější nález byl učiněn již roku 1929 v pohoří Altaj v oblasti Pazyryk u západních hranic Mongolska [36]. Jednalo se opět o hrobky, v nichž byly odkryty dvě kompletní kadidelnice (nebo jakési soupravy k vykuřování nebo možná i ke kouření). Každá sada sestávala z menší nádoby a z krytu, v jednom případě koženého, v druhém případě plstěného, který byl napjatý na šesti tyčkách zapíchnutých do země. Na jedné z tyček byla navíc zavěšena kožená láhev s konopnými semeny. Uvnitř každého z kotlíků byly nalezeny kameny a mezi nimi menší množství konopných semen, z nichž část byla zuhelnatělá. Nádobka byla navíc obalena březovou kůrou, patrně proto, že se od rozžhavených kamenů mohla rozpálit natolik, že nebylo možno držet ji v holých rukou. Archeolog Sergei Rudenko, který tento nález učinil a publikoval, navíc poukazuje na to, že ačkoliv se kadidelnice nenašly ve všech hrobkách, tak i v těch, kde chyběly, byly objeveny zbytky kůlů, které držely kožené nebo plstěné kryty, což znamená, že vykuřování konopím bylo prováděno bez výjimky [36].

Demokritos (460–371 př. n. l.) popisuje nápoj, jenž je směsí rostliny *potamaugis* (zřejmě konopí) a myrty ve víně. Ihned po vypití nápoje se prý dostavuje bujarý smích, později se prožívají vize a deliria [35]. Theofrastos (371–287 př. n. l.), zakladatel botaniky, ve svém spisu *Peri fytón historias* (O historii rostlin nebo Rostlinopisy) sice konopí vynechal, ale popsal rostlinu s názvem „dendromalache“, která konopí svým popisem odpovídá [15]. Plinius Starší (79 n. l.), římský vědec a historik píše, že „kořeny

11 Skythové je souhrnné pojmenování pro příslušníky různých kočovných iránských kmenů, které žily od 8. století př. n. l. v Evropě na rozsáhlém území při severním pobřeží Černého moře (přibližně území dnešní Ukrajiny a jihozápadního Ruska) a později pronikaly i dále do východní a střední Evropy. Některé pozdější antické a středověké zdroje pak označovaly celou východní Evropu Skythie.

Obr. 1.8 Samčí rostlina konopí, ilustrace z latinského překladu Dioskoridova herbáře z roku 512 n. l., autorem ilustrace je neznámý Byzantínek [45]

vařené ve vodě uvolňují ztuhlé klouby, též dnu a podobnou silnou bolest“ [99]. Dioskorides (asi 40–80 n. l.), starověký řecký lékař, farmakolog a botanik, ve svém pětisvazkovém spisu z roku 77 n. l. *Peri hyles iatrikes* (O léčivých látkách, známý později pod latinským názvem *De materia medica*) používal pro konopí již jména *kannabion* [45]. Tento herbář se stal na dlouhých 1500 let stěžejním odborným medicínským spisem, který byl přeložen snad do všech jazyků středověkého světa a i proto se řecko-latinský název *cannabis* obecně rozšířil. Z tohoto díla vychází i první česky psaný Mathioliho herbář. Dioskorides uvádí analgetické vlastnosti konopí (vymačkané šťávy ze zelených částí rostliny pomáhají při bolestech uší; „když se namočený kořen položí na záněty, uklidňuje je, odstraňuje otok a rozptyluje ztuhlost nad zanícenými klouby“), ale o jeho psychoaktivních účincích se nezmiňuje [96]. Obrázek 1.8 je ilustrací převzatou z latinského překladu tohoto herbáře, který vznikl na počátku 6. století n. l. v Byzantské říši. Jedná se pravděpodobně o vůbec nejstarší botanickou ilustraci konopné rostliny.

I když lékařské použití konopí je zmiňováno v Ebersově papyru, asyrských textech a řeckých a římských zdrojích, fyzický důkaz použití konopí na Středním Východě nebyl dosud získán. Zias et al. [151] našli v nepoškozeném rodinném hrobě v Bejt Šemeš nedaleko Jeruzaléma kosterní pozůstatky asi 14leté dívky. Tři bronzové mince datují hrob do let 315–392 n. l. Hrob byl tedy používán ve 4. století n. l. V pánevní oblasti dívky byly kosterní pozůstatky plně vyvinutého dítěte. V době úmrtí byla zjevně v závěru těhotenství či při porodu. Nevyvinutá pánev zjevně nedovolila porod a dívka takto zemřela. V břišní oblasti kostry byl nalezen šedý karbonizovaný materiál, ve kterém

byl identifikován rákos (*phragmites*) a nepatrné zbytky karbonizovaného ovoce či semene. Detailní analýzou byl ve vzorku zjištěn Δ^8 -tetrahydrokanabinol, který je velice stabilní a vznikl pravděpodobně během hoření z dalších složek konopí, kanabidiolu a Δ^9 -tetrahydrokanabinolu (THC). Konopí bylo pravděpodobně spáleno v nádobě a dáno dívce k inhalaci, aby usnadnilo porod. V 19. století je použití konopí v porodnictví citováno v několika lékařských publikacích, z nichž jedna uvádí, že konopí (*Cannabis sativa* L.) má pozoruhodnou možnost zvýšit sílu děložních kontrakcí, provázenou význačným snížením porodních bolestí.

Věhlasný lékař Galén (asi 129–200 n. l.) údajně kolem roku 160 n. l. napsal, že Římané završují své hostiny pojidáním sladkých zákusků z konopných semen a toto pochoštění prý udržuje konzumenty v živé a radostné náladě, ovšem jejich nadměrná konzumace může vyvolat nadměrné vzrušení, nebo naopak pokleslou náladu a sklíčenost [1]. Protože Galén zmiňuje (stejně jako výše Hérodotos) použití konopných semen, která jsou bez psychoaktivních účinků, je třeba brát tuto zmínku s určitou rezervou. Můžeme spolu s Boothem [15] předpokládat, že staří Řekové a Římané sice psychotropní účinky konopí znali, ale že nepronikly mezi širší veřejnost a nebo že je většina lidí nevzala příliš na vědomí, protože jinak by se v bohaté antické literatuře zmínky o nich vyskytovaly častěji.

Existují spekulace o tom, že je konopí zmiňováno ve Starém zákoně [9, 10]. Ve verších 22–33 v 30. kapitole knihy Exodus Hospodin radí Mojžíšovi při přípravě hojivé masti, jejíž součástí je i rostlina *kanebosem*, která byla původně překládána jako puškvorec (aromatická vodní bylina). Benetowa [9] ale poukazuje na to, že *kan* může znamenat rákosí, ale také konopí, a protože *bosem* znamená aromatický, jedná se podle ní s větší pravděpodobností o konopí. Ačkoliv je tento výklad pouze spekulací, písemně zaznamenaným faktem je, že staří Izraelité při použití jakési posvátné masti upadali do stavů vytržení, v nichž k nim promlouval boží hlas [10]. Také slovo *mesiáš* (hebrejsky *mašijach*) znamená pomazaný a v židovském učení právě jeho prostřednictvím přichází na zem slovo boží. Prostřednictvím Mesiáše mohlo konopí proniknout i do raného křesťanství [11]. Spekuluje se i o tom, že Ježíš používal konopí na výrobu mastí, kterými léčil oční a kožní choroby [15]. Bennet [10] se dále domnívá (a opírá tuto hypotézu o vykopávkové nálezy a interpretaci Starého zákona), že konopí bylo používáno jako kadidlo v židovských chrámech, a to až do doby okolo roku 620 př. n. l., kdy bylo za vlády krále Josiáše potlačeno [15]. Pokud by byl Benetowův výklad Starého zákona správný, dala by se zmínka o konopí datovat nejspíš do období okolo roku 800 př. n. l., protože texty byly nejprve předávány ústní tradicí a teprve v tomto období se jejich podoba ustálila.

Podle archeologických nálezů se zdá, že konopí se v Evropě vyskytovalo mnohem dříve, než o něm psali řečtí učenci. Kromě již zmíněných nálezů polypodních misek datujících na základě přehledu provedených vykopávek Fleming a Clarke [36] počátky používání konopí v kontinentální Evropě do období mezi roky 1000 a 500 př. n. l. Mezi vůbec nejstarší nesporné nálezy pocházející ze 3. tisíciletí př. n. l. z oblasti severně od Černého moře (dnešní Ukrajina) patří otisk konopných semen na hliněných úlomcích. Předpokládá se, že se konopí v této vlně (okolo 8. století př. n. l.) do Evropy dostalo severní cestou, tedy s výbojnými kočovnými Skythy. Pravděpodobně s sebou kromě semen a rostlin přinesli i znalosti o jeho používání a užívání. Samotná konopná semena se podařilo objevit v řadě neolitických nalezišť od Německa (Eisenberg nedaleko Lipska) až po severovýchodní Rumunsko (Frumusita nedaleko hranic s Moldá-

vii).¹² Znali ho Thrákové, Keltové i Vikingové. Pro rituální využití konopí svědčí nález z Wilmersdorfu v Brandenbursku, kde byla semena konopí (*Cannabis sativa* L.) nalezena v popelu pohřební urny. Tento nález je datován do období okolo 5. století př. n. l. V dalších hrobech z tohoto období v oblasti jižního Německa byla nalezena nejen semena, ale též konopná vlákna a celá květenství [107]. Znalost užívání konopí se pak mohla v určitých oblastech předávat po celé generace až do středověku, a to i přes silný protitlak křesťanské církve, snažící se podobné zvyky zcela vymýtit. Samotné pěstování konopí se pravděpodobně stalo běžným až s rozmachem římské říše [15], která se v prvních stoletích n. l. rozprostírala na území většiny Evropy a zasahovala i do severní Afriky. Římané s sebou konopí přivezli jako zdroj kvalitních vláken a jeho hojně a systematické pěstování se prosadilo v západní Evropě nejpozději v 5.–6. století, o čemž svědčí jednak písemné záznamy a jednak četné archeologické nálezy zbytků konopných oděvů, lan, plachet a rybářských sítí z Anglie, Skotska, Islandu, Galie, tj. Francie a Německa [15]. Konopí se díky svým skvělým pevným a odolným vláknům stalo ve středověku strategickou surovinou i platidlem, a to přetrvalo až do počátku minulého století.

1.2.2 Doklady užívání konopných drog z období středověku a raného novověku

■ Evropa

S nástupem středověku bylo pěstování konopí rozšířeno prakticky v celém známém světě. Jeho technické, oděvní a lékařské využití je dokladováno mnoha písemnými i hmotnými důkazy, ale o užívání konopných drog takové přímé důkazy víceméně neexistují. Pro Evropany konopí představovalo zejména zdroj vlákna a prostředek lidového léčitelství. Antická tradice, která přetrvávala i ve středověku, např. v podobě do latiny přeložených odborných spisů a herbářů, udržovala především racionální pohled na využití konopných rostlin. Ve 12. století začala fungovat na území dnešní Itálie první evropská papírna, která na základě čínských znalostí dovezených Araby vyráběla papír z konopných vláken. Lékařské využití konopí bylo známé v celé Evropě, o čemž svědčí i Mathioliho herbář, česky pořízený Tadeášem Hájkem z Hájku na sklonku 16. století, který také vychází z výše zmiňovaného Dioskoridova spisu. Ačkoliv se v něm přímo neuvádí žádné psychoaktivní účinky, najdeme zde poznámku o tom, že samčí i samičí rostliny konopí voní tak silně, že mohou navodit až bolest hlavy.

■ Arabský svět

V arabské civilizaci, o níž jsme se dosud nezmiňovali, hrály (a dosud hrají) konopné drogy významnou roli. Konopí se v arabském světě rozšířilo za doby římského impéria a používalo se k léčebným účelům, již v 5. století existovaly arabské překlady Dioskoridových i Galénových spisů. Z hlediska konopných drog je nejvýznamnějším arabským příspěvkem světu vynález (nebo objevení) hašiše (obr. 1.9), samotné uměle oddělené pryskyřice z konopí, v níž je nejvyšší obsah účinných látek. Užívání konopí pro jiné než lékařské účely se objevilo spolu s islámským učením na konci 7. století. Islám tomu mimoděk vlastně napomáhal, protože Korán věřícím zakazuje pít alkohol, zejména víno, ale o konopí nebo drogách z něj získaných se nezmiňuje [15]. Jmenovitě

12 Konopná semena se podařilo objevit i v severních Čechách na Mostecku, tento mnohem mladší nález je ale datován až do druhé poloviny 15. století, pochází ze dna studny [36].

zapovídá omamné látky (tedy všechno to, co zatemňuje mysl),¹³ což se podle mnohých benevolentnějších vykladačů Koránu na konopné drogy nevztahuje, protože ty podle nich mysl spíše zklidňují a rozjasňují. Naopak podle ortodoxních muslimů užívání konopných drog v souladu s islámskou vírou není [106]. Disputace o tom, zda je požívání hašiše prospěšné a v souladu s islámskou vírou, nebo nikoliv, probíhaly již v 10. století. I samotný Ibn Rušd (latinsky též Averroes, žil 1126–1198), největší filozof středověkého muslimského západu, lékař, matematik a právník, se zapojil do této diskuze a svou interpretací, že omamnou látkou jsou podle jeho názoru v Koránu myšleny šťávy z vinných hroznů [58], možná do jisté míry přispěl k rozšíření užívání konopných drog v islámských zemích.

Obr. 1.9 Arabsky „hašiš“

Neexistují ale žádné písemné doklady o tom, jak se stalo, že se arabové naučili vyrábět a užívat hašiš. Významnou roli při rozšiřování konopných drog v islámském světě sehráli súfijové, příslušníci mystické islámské sekty, která také vznikala již na sklonku 7. století. Věřili, že duchovního osvícení lze dosáhnout v extázi za změněného stavu vědomí, a za tím účelem také hašiš užívali. Podle smyšlené, ale krásné a symbolicky výstižné legendy hašiš objevil Hajdar, zakladatel této sekty, v roce 1155 [90]. Byl to mnich, který založil klášter v perských horách a zde žil přísně asketickým životem. Po deseti letech odříkání a sebetřýznění, kdy klášter vůbec neopustil a nesetkal se s nikým kromě svých následovníků, se jednoho dne probudil v těžké depresi a ačkoliv normálně vůbec nevycházel, ten den se rozhodl, že si vyjde z kláštera do hor. Jakmile se večer vrátil, jeho následovníci si v jeho vystupování všimli výrazné změny, z Hajdara vyzařovalo štěstí. Naléhali na něj, dokud jim neprozradil, že když se procházel v horách a pozoroval okolí, všiml si, že všechny rostliny jsou naprosto nehybné až na jednu, která byla zvláštní, protože se mu zdálo, že tahle jediná ve spalujícím žáru slunce radostně tancuje. Nedalo mu to a vzal do úst několik jejích listů, aby zjistil, jak chutná jí. Jeho žáci mu museli slíbit, že tajemství této zázračné rostliny neprozradí nikomu jinému než zase jen následovníkům súfizmu.

Paradoxně podle historiků však nastal pravý opak [15]: kam úspěšně se rozhojňující súfijci dorazili, tam s sebou přinesli hašiš a jeho užívání, takže už ve 13. století neexistovala arabská země, kde by užívání konopných drog pro (z dnešního pohledu) rekreační účely nebylo rozšířené. Navzdory této výše zmíněné legendě je evidentní, že hašiš byl v arabských zemích znám dlouho předtím. V 10. století arabský polyhistor Ibn Wahshiyaha ve své lékařské knize O jedech napsal, že pouhý zápach hašiše je smrtelně jedovatý [1]. Tento učenec, který podle nejnovějších výzkumů dokázal rozluštit egyptské hieroglyfy o tisíc let dříve než evropští vědci [85], mohl podlehnout tlaku imámů, kteří měli obavy z masového rozšíření užívání konopných drog mezi věřícími. Hašiš se objevuje také ve sbírce arabských pohádek a pověstí Příběhy tisíce a jedné noci (vznikala přibližně v období 11.–17. století), kde v rámci lidové tradice vyvstává pro

13 Slovo *khamr* označující omamné látky je odvozeno od slova *khamara*, což je sloveso s významem zakrývat, omamné látky zakryjí, zatemní nebo zastřou jasnou mysl.

posluchače nějaké ponaučení, většinou v tom smyslu, že droga určitým způsobem poškodí toho, kdo ji užívá [1]. Pro islámskou kulturu představuje užívání konopných drog a zejména hašiše již přes tisíc let určitou formu úniku srovnatelnou s popíjením alkoholu v křesťanském světě.

■ Afrika

Ačkoliv bylo konopí v Africe známé již v egyptském faraónském období, teprve s expandujícími Araby se rozšířilo jeho užívání. V jižní Africe se konopí začalo říkat *dagga* (čti daga) a v severní (Maroko) *kif*. Evropští misionáři, kteří do afrických kolonií v raném novověku dorazili, podávali časté zprávy o tom, že domorodci pěstují konopí, pojíždají konopné listy nebo v pozdější době konopí kouří.

■ Amerika

Objevením Ameriky v roce 1492 nastal významný přelom v obou kulturách na opačných koncích Atlantiku. Z Evropy bylo do Ameriky dovezeno konopí nejprve jako hospodářská plodina dávající vlákna, ale později spolu s africkými otroky také jako intoxikant, který pronikl mezi původní americké indiánské kultury. Opačným směrem, tedy z Nového světa, putoval tabák a jeho kouření, nebo přesněji řečeno kouření jako takové.

Kouření jako způsob užívání psychoaktivních látek vynalezli američtí Indiáni. Móda kouření tabáku, která na počátku novověku zachvátila celý Starý kontinent, trvá dodnes. Také arabský svět kouření tabáku velmi rychle integroval a záhy se přišlo na to, že i konopné drogy je možno kouřit a že tento způsob užívání má svoje výhody. Kromě písemných svědectví existují i nesporné archeologické nálezy, že již na počátku 16. století se konopí a hašiš kouřily v severní Africe.

Francouzský lékař Jacques Joseph Moreau je nejcitovanějším pojítkem mezi konopím a umělci. Poprvé užil hašiš při své cestě po Středním Východě kolem roku 1830. Vyslovil hypotézu, že konopím vyvolané prožitky by mohly být modelem halucinací a falešných představ běžných u psychicky nemocných. Doufal, že tento výzkum by mohl pomoci při léčbě duševně nemocných. Zjevný požitkář a populární novelista Pierre Jules Theophile Gautier mu pomáhal v tomto výzkumu. Neúčastnil se ho sám, ale získal pro něj další francouzské umělce (Charlese Pierra Baudelaira, jednoho z největších básníků 19. století, Honoré de Balzaca, Alexandra Dumase a Gustava Flauberta). Tato skupina experimentátorů si kolem roku 1835 založila Club des hashichins (Spolek hašiše) a setkávali se každý měsíc ve starém sídle v Paříži [42].

1.3 Užívání konopných drog v moderní historii

Moderní historie je pro konopí obdobím, kdy k různým změnám docházelo velmi často a rychle. Není zde prostor věnovat se jednotlivým událostem podrobněji, a proto jsme zvolili sestavení chronologického přehledu významných událostí posledních 100 let. Svým pojetí se tato podkapitola liší od obou předchozích, nicméně jejím cílem bylo nabídnout pohled na sled významných událostí, které mají v různých rovinách souvislosti s jak medicínskou problematikou, tak také s dobovými politickými a sociologic-

kými vlivy především západní kultury, nejvýrazněji formující přístup ke konopným drogám. Počátkem 20. století bylo užívání hašiše značně rozšířené na Středním Východě. V USA jsou v té době léky na bázi konopí běžným prodejním artiklem lékárníků a medikamentem lékařů [14]. Během Diazovy diktatury, ale i po ní přichází s imigrační vlnou z Mexika do USA užívání marihuany pro jiné než lékařské účely [43].

1910

Marihuana je běžně užívána v jazzových klubech v New Orleansu [53].

1911–1912

V prosinci se v holandském Haagu koná druhé setkání Mezinárodního výboru pro opium (International Opium Commission). Zástupci Itálie vznášejí požadavek na včlenění konopí do diskuzí o mezinárodní drogové legislativě, z konference však předčasně odjíždějí. Představitelé Jihoafrické unie jdou dále a požadují, aby konopí bylo posuzováno jako stejně návykové jako opium, ovšem bez úspěchu [13, 14].

1913

Francouz Jules Giraud, zakladatel magazínu Cannabinologie a autor Testamentu pojídače hašiše, ostře vystupuje proti intoleranci vůči uživatelům hašiše [14].

1914

V USA vstupuje v platnost Harrisonův zákon o narkotikách (Harrison Narcotic Tax Act), vyžadující po lékařích, lékárnících a licencovaných dodavateli evidenci pohybu drog, tedy i konopných [126].

1915

Utah je prvním státem USA, kde vstupuje v platnost zákaz prodeje a držení drogy [13].

1916

Ministerstvo zemědělství USA vydává věstník, v němž představuje rozšiřující program pro využití konopí v některých sférách průmyslu místo dřevařského materiálu [13].

1919

Texas zakazuje užívání konopí [150].

20. léta

V USA jsou publikovány senzacechtivé články o drogách, často však svým obsahem vypovídají spíše o odborné nekompetenci a projevech xenofobie a rasizmu autorů [14].

20. léta až počátek 30. let

V Turecku, kolem měst Istanbul a Bursa, je produkován hašiš vysoké kvality. Největším odběratelem je severní Afrika, zejména Egypt. V této oblasti je také vysoko ceněn indický hašiš (charas), na rozdíl od obvykle méně kvalitního libanonského a syrského hašiše [16].

1920

Řecká vláda staví pěstování konopí mimo zákon [16].

1923

Podle delegace Jižní Afriky jsou černoští horníci po užití „daggy“ méně produktivní, a proto požaduje mezinárodní kontrolu. Tento již druhý pokus o kontrolu na mezinárodní scéně, tentokrát v rámci Společenství národů (vznik 1919), je vetován Velkou Británií, která hájí své daňové výnosy v Indii [14].

Vznik Interpolu (International Police Commission) s centrálou v Paříži.

U americké armády v Panamě je držení konopí postaveno mimo zákon a v Panamské republice je zakázáno pěstování konopí [14].

Po vzoru svého jižního souseda Kanada v Opium and Narcotic Drug Act legislativně upravuje ilegality indického konopí (*Cannabis indica* L. byla v roce 1929 v zákoně nahrazena názvem *Cannabis sativa* L.) [41].

1924

Další setkání Mezinárodního výboru pro opium v Ženevě. Vznikají dva tábory: země spotřebitelské, které zákaz vyžadují, a země producentské, které nikoli. Je sestavena ústřední komise s úkolem dohlížet na regulační politiku a Ženevský mezinárodní výbor pro kontrolu narkotik. Konopí je na základě požadavku delegátů Egypta a Turecka, spolu s opiáty a kokainem látkami, u nichž byl zakázán jiný způsob využití než pro lékařské účely [14].

Ruský botanik Janischewski identifikuje v divoce rostoucím konopí, v oblastech kudy protéká řeka Volha, v pořadí třetí druh – konopí rumištní (*Cannabis ruderalis* J.).

Německý farmakolog Louis Lewin [73] vydává jednu z nejdůležitějších studií o drogách své doby s názvem Phantastica.

1925

Armádě USA v Panamě se nedaří mezi řadovými vojáky potlačit užívání konopí, proto v dubnu pod vedením plukovníka Silera vzniká zpráva Panama Channel Zone Report. Průzkum provedený na vojácích zóny uzavírá, že nebyly nalezeny důkazy podporující návykovost nebo škodlivost konopí. Nicméně z obav z možného nebezpečí narušení vojenské disciplíny a morálky je zesílena prohibice [13].

1926

V Libanonu je na produkci hašiše uvalena prohibice [14].

1928

Velká Británie 28. září schvaluje zákon Dangerous Drug Act of 1925 a v zákoně z roku 1920 je rozšířen seznam nelegálních látek o konopí [133].

1929

Egyptská vláda vydává výroční zprávu Výzvědného úřadu pro narkotika v Káhiře (Narcotics Intelligence Bureau of Cairo), která je ve své době vysoko ceněna [16].

1930

Čínská část Turkestánu (Yarkand region) legálně vyváží přes 91 kg hašiše na severozápadní hranici a do Pandžábu v Indii. Vývoz z centrální Asie pokračuje i v dalších letech [14].

12. srpna vzniká v USA Federal Bureau of Narcotic (F.B.N). Do jeho vedení je jmenován Harry Anslinger, jedna z nejdůležitějších postav americké, ale i mezinárodní historie protidrogové legislativy a vymáhání práva [13].

1931

V Kanadě jsou zabaveny první marihuanové cigarety. Kanadské zákonodárství s téměř desetiletým předstihem upravovalo užívání konopných drog [14].

Louis Armstrong je zadržen v Los Angeles za držení marihuany, když si podával jointa s Vicem Bertonem. Od soudu odchází s podmíněným trestem [14].

1932

V reakci na zvýšení dodávek tureckého a zčásti řeckého hašiše a s nárůstem pěstování a výroby hašiše na vlastních územích přijaly do této doby Bulharsko (již 1925), Rumunsko (již 1926) a Jugoslávie celoplošnou prohibici [16].

Řecká vláda zpřísňuje zákon z roku 1920, neboť původní očekávání o zamezení obchodu s hašišem se nevyplnila [16].

1933

Vláda Turecké republiky schvaluje zákon postihující kultivaci, obchod, držení a užívání hašiše [16].

1934

První odborná zmínka o užívání konopných drog v Kanadě je publikována v editorialech časopisu Canadian Medical Association Journal [114].

1935

Čínská vláda zakazuje kultivaci konopí v Yarkandu a produkce hašiše je postavena mimo zákon [7, 14].

1936

V USA vznikaly filmy se záměrem varovat mládež před nebezpečím spojeným s užíváním konopí. Nejznámější z nich Reefer Madness, dokumentární černobílý snímek, je v dnešní době mezi uživateli konopných drog považován za kultovní film. Podle některých autorů lze na tomto příkladu sledovat, jak neefektivní či dokonce kontraproduktivní je prevence založená na matoucích a lživých informacích [1].

K tomuto roku 38 států USA zařazuje marihuanu do seznamu nejnebezpečnějších drog [150].

Harry Anslinger na červnové mezinárodní konferenci v Ženevě požaduje mezinárodní kontrolu nad konopím, avšak další země pro nedostatečné důkazy o nebezpečnosti konopí nesouhlasí [14].

1937

V Egyptě je zabaveno méně než 200 kg hašiše, což je v porovnání s rokem 1929, kdy bylo zabaveno 12 000 kg hašiše, výrazný rozdíl, který nelze vysvětlit sníženou konzumací drogy v regionu [16].

Harry Anslinger před kongresem USA a na předběžných jednáních uvádí, že marihuana je příčinou lidského násilí, a vypočítává další vědecky nepodložená tvrzení [14]. Námitky American Medical Association (AMA) nejsou brány v potaz. Na popud FBN je v celých USA uvalena prohibice na konopí s celým svým dopadem na konopný průmysl, známá jako Marihuana Tax Act 1937 [13, 150].

1938

Dodávky hašiše z čínského Turkestánu téměř ustaly [14].

Jeden z mála vyšších úředníků, který se k problematice kolem konopných drog ve 30. letech postavil racionálně, je starosta New Yorku Fiorello LaGuardia. Ten zadává studii zaměřenou na stanovení zdravotních, sociálních a psychologických dopadů užívání konopných drog ve městě New York [59, 128].

V Kanadě je vydán zákaz pěstování konopí [14, 114].

40. léta

V Tunisku a Francouzském Maroku je konopí předmětem státního monopolu a je běžné k mání v obchodech s tabákem (ve Francouzském Maroku je konopné kuřivo prodáváno ve směsi s tabákem) [16].

Za jeden z nejkvalitnějších druhů hašiše je považován hašiš (charas) z Indie [16].

FBN (Harry Anslinger) si vede záznamy o všech jazzových hudebnících – s trochou nadsázky lez říci, že vzniká skutečná Jazzová síň slávy (Armstrong, Ellington, Calloway, Gillespie, Basie a další) [53].

1941

V USA se konopí přestává užívat ve farmaceutickém průmyslu. Nicméně Henry Ford představuje prototyp automobilu, při jehož stavbě jsou ve velké míře užita konopná vlákna [53].

1942

Natočen 14minutový film Ministerstva zemědělství USA *Hemp for Victory* (<http://www.watchfilms.com/movies/hemp-for-victory.html>), který měl v době války podpořit zájem farmářů o pěstování konopí pro technické účely. Později, v 80. letech, v době přetrvávající represivní politiky státu, byla existence filmu oficiálně popřena [14].

V prosincovém čísle je v editorialeu časopisu *American Journal of Psychiatry* veleben jako vysoce kvalitní článek Allentucka a Bowmana [4], který byl v časopise otištěn před třemi měsíci, o nižší míře návykovosti marihuany ve srovnání s tabákem a alkoholem. V editorialeu byly navíc vyzvihovány další pozitivní medicínské vlastnosti konopí. V dalších dvou letech časopis otiskl dopisy Harryho Anslingera, ředitele Úřadu pro narkotika (Bureau of Narcotics), a R. J. Bouqueta, drogového experta OSN, kritizující zprávu „La Guardia“. O tři roky později Americká lékařská asociace (AMA) podpořila stanoviska Úřadu pro narkotika a její postoj zůstal po dalších 40 let neměnný [14].

1944

Zpráva pod názvem *The Marihuana Problem in the City of New York*, známá také pod názvem *La Guardia Report*, nepřináší důkazy, které by potvrdzovaly obavy tehdejší politické reprezentace [128].

Harry Anslinger výsledky studie znevažuje a vyhrožuje lékařům vězením, pokud budou publikovat nezávislé studie o konopí [14].

1945

V Indii je konzumace hašiše stále legální [16].

1946–1948

Tajná produkce konopí je hlášena z okolí Paříže (Charenton, Vincennes, Maison Alfort, Orly aéroport), kde je pěstováno pod širým nebem nebo ve sklenicích [95].

1948

Harry Anslinger mění svoje výroky a teorie. Podle jeho nových názorů konopí na svého uživatele působí uklidňujícím dojmem. Stává se z něj pacifista. Prohlašuje, že komunisté se tímto způsobem snaží oslabit vůli Američanů k boji [14].

FBN zatýká filmovou hvězdu Roberta Mitchuma, který v konečném důsledku z image „drsného chlapíka“ profesně profitoval [14].

1949

V USA začínají vznikat filmy propagující práci agentů FBN (např. *Johnny Stool Pigeon*) [53].

50. léta

Marocká vláda toleruje pěstování kifu ve vyšších polohách pohoří Ríf (Conrad, 1994).

Harry Anslinger a jeho FBN napadá a pronásleduje vědce, kteří se chtějí seriózně věnovat problematice drog a závislostí [53].

1951

V USA schválený zákon Boggs Act přináší tvrdé postihy pro „marihuanové“ trestné činy [13].

1954

10. prosince 1954 proběhla v Olomouci vědecká konference vysokých škol, na které zazněl soubor přednášek na téma Konopí jako lék. Následující rok byly všechny tyto přednášky opublikovány v *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*.

60. léta

Za vlády Mao Ce-tunga, čelního představitele komunistické Číny, a uplatňování jeho taktiky „velkého skoku vpřed“, byly během hladomoru a nedostatku zdrojem potravy drcená konopná semena [14].

Nizozemská vláda nastupuje pragmatickou drogovou politiku [86].

1961

Organizace spojených národů (OSN) přijímá Jednotnou úmluvu o drogách upravující produkci drog, držení, užívání, obchodování, distribuci, jejich import a export výlučně pro vědecké a medicínské účely [136]. Marihuana je zařazena do kategorie nejnebezpečnějších drog. Harry Anslinger předsedá americké delegaci na sjezdu drogových expertů (Drug Convention) Spojených národů.

V Kanadě je přijat zákon (The Single Convention on Narcotic Drugs), v němž tresty za pěstování marihuany (7 let) a její obchodování (14 let) byly druhé nejvyšší, hned po úmyslné vraždě. Zároveň však bylo povoleno pěstování konopí pro vědecké účely [41].

1962

Harry Anslinger po 32 letech odchází do penze [14].

1964

Izraelští chemici Yehiel Gaoni a Raphael Mechoulam izolovali a identifikovali účinnou psychoaktivní látku THC [40].

Český chemik František Šantavý určil absolutní konfiguraci psychoaktivní látky THC [125].

1965

Vzrůstá obliba užívání konopných drog mezi britskou mládeží [12].

1966

Britský folkový zpěvák Donovan je prvním ze slavných „hippies“ zatčených za „marihuanové“ delikty [14].

Marné snahy marocké vlády zbavit pohoří Ríf pěstitelů kifu [59].

1967

V únoru proběhla policejní razie v Redlands, ve West Sussexu, v domě člena kapely Rolling Stones, Keitha Richardse, kde byla nalezena marihuana. Richards byl osouzen na jeden rok odnětí svobody. Rozsudek vyvolal vlnu protestů, které vyvrcholily proslulým editorialem v Timesech „Who breaks to butterfly on the wheel“ (na způsob českého rčení: „Trhat fialky dynamitem“, tzn. použití nepřiměřeně razantních metod, jejichž užití však není nezbytně nutné) [14].

V červenci se přes 3000 lidí účastní tzv. „velkého šluku“ v Hyde Parku v Londýně. Ve stejném měsíci Timesy otiskly dopis deklarující, že „zákony proti marihuaně jsou nemorální a v praxi nerealizovatelné“. Mezi signatáři byli např. Graham Greene, Francis Crick (držitel Nobelovy ceny) či Brian Epstein [14].

Na den sv. Valentýna, Abbie Hoffman a Yippies po New Yorku rozeslali 3000 obálek s náhodně zvolenými adresami. Nabídli lidem, aby vyzkoušeli, co vzbuzuje tolik rozruchu, ale zároveň jim připoměli, že se stali delikventy, protože u sebe mají v držení hašiš. Projekt byl údajně tajně financován hudebníkem Jimi Hendrixem [14].

Ministerstvo vnitra Velké Británie pověřuje nezávislou podkomisi, pod vedením baronky Woottonové, přezkoumat užívání marihuany a hašiše v zemi [59].

1968

V listopadu je na Ministerstvo vnitra Velké Británie zaslána zpráva Wooton Report, v níž mimo jiné stojí, že konzumace konopí v přiměřených dávkách nevede ke zhoubným dopadům. Podle komise není konopí nebezpečné o nic více než tabák nebo alkohol a doporučuje snížení sankcí za konzumaci a prodej marihuany. Opět byly potvrzeny závěry předchozích komisí (např. Indian Hemp Drugs Commission, zprávy Panama Canal Zone a zprávy LaGuardia Committee) [130].

Kampaň proti konzumaci marihuany mezi americkými vojáky ve Vietnamu.

1969

OSN odhaduje počet uživatelů konopných drog na světě na 200–250 milionů [7].

1970

V 60. letech je užívání konopných drog v Kanadě mezi mladými natolik rozšířené, že to vládu přimělo k přehodnocení represivního postoje. V květnu 1969 byla ustavena Le Dainova komise (Le Dain Commission), která publikuje předběžné výsledky potvrzující zjištění předchozích studií o mnohem menší nebezpečnosti této rostliny pro společnost [114].

V USA je přijat zákon (Controlled Substances Act, CSA), v jehož rámci bylo konopí zařazeno do třídy I, tzn. látky nejvyšší nebezpečnosti s žádným medicínským potenciálem.

V reakci na protidrogovou politiku státu vzniká v USA Národní organizace pro reformu zákonů o marihuaně (National Organization for the Reform of Marihuana Laws, známá také pod zkratkou NORML). V Kanadě vzniká obdoba NORML Canada.

1971

OSN aktualizuje Jednotnou úmluvu o drogách z roku 1961 [136].

Vláda Velké Británie ignoruje závěry Wooton Commission, zákonem Misuse of Drugs Act zvyšuje postihy u všech trestných činů, které jsou spojeny s konopím, konopí je zařazeno do kategorie B [59].

Prezident USA Nixon označuje drogy za veřejného nepřítele Ameriky číslo jedna [14].

1972

Prezident USA Nixon sestavuje Shafer Commission. V závěrečné zprávě National Commission on Marijuana and Drug Abuse doporučuje legalizaci, ale jejím závěrům není věnována pozornost [129].

Proti Nixonově politice boje proti konzumaci nelegálních drog, v níž byla utracena miliarda dolarů, se ozývá řada kritických hlasů [14].

V Nizozemsku je sestavena vládní komise, která zařazuje konopí do druhé, méně nebezpečné kategorie nelegálních drog [86].

V rámci OSN byla státy světa podepsána Single Convention on Narcotic Drugs, 1961. Předmětem ujednání je mj. seznam a rozdělení kontrolovaných psychoaktivních látek či postupy při nakládání s nimi. Československo není signatářem této dohody [91, 138].

Kanadská komise Le Dain (Le Dain Commission), která je poslední z oficiálně zadaných zkoumání konopí a dopadů jeho užívání, v obsáhlé závěrečné zprávě přináší

shodné poznatky o konopí jako např. komise La Guardia. Doporučení komise se pohybuje v rozmezí legalizace po nízké pokuty za užívání konopných drog [60].

V holandském Amsterdamu je otevřen první licencovaný coffee shop Mellow Yellow.

1973

V USA je stávající FDN nahrazen Drug Enforcement Agency (DEA).

1974

14. května v Kanadě vstupuje v platnost nový zákon C-7 (Bill C-7: The Controlled Drugs and Substances Act), který nahradil několik předchozích zákonů. Konopí je zařazeno do skupiny II (tzn. zákaz přechovávání, distribuce, dovozu a vývozu a produkce konopí o jakémkoli obsahu THC; výjimku tvoří neklíčivá semena a konopná vlákna ze stonků). C-7 umožňuje pěstovat konopí pro technické účely – licence přiděluje ministr zdravotnictví [114].

1975

Lékaři žádají severoamerickou vládu, aby zadala více studií o konopí a jeho účincích [53].

Vrchní soud na Aljašce prohlašuje, že právo na soukromí brání postihovat držení konopí v domácnosti, legální množství bylo stanoveno na jednu unci (cca 30 g) [14].

Mexická vláda souhlasí s použitím herbicidů, kterými byly poprášeny konopné rostliny. Oblasti byly postiženy na několik desítek let. Hlavním nelegálním dodavatelem se stává Kolumbie [53].

Byly publikovány výsledky první z řady antropologických studií, které intenzivně a z více zorných úhlů zkoumaly uživatele v jejich přirozeném prostředí po dlouhou dobu. Studie byly prováděny např. na Jamajce či Kostarice [23, 94].

1976

Poradce v oblasti drogové problematiky amerického prezidenta Forda Robert Dupont tvrdí, že konopí je méně nebezpečné než alkohol nebo tabák a požaduje jeho legalizaci. Prezident Ford pozastavil oficiální financování výzkumu konopí pro lékařské účely [14].

Nizozemsko nastoupilo politiku tolerance směrem ke konzumentům konopných drog [86]. Tolerance platí za určitých podmínek upravujících pěstování, prodej a konzumaci konopných drog.

Robert Randal je prvním americkým občanem (trpícím chronickou bolestí), který obdržel konopí (nízké kvality) od vlády v rámci programu Investigational New Drug (IND) [14].

1976–1977

Kvalita červeného a bílého libanonského hašiše dosahuje vrcholu [14].

1978

Nové Mexiko je prvním americkým státem povolujícím lékařské užívání konopí [14].

80. léta

Maroko je považováno za jednoho z největších producentů a vývozců hašiše na světě [14].

Say no to drugs (Řekni ne drogám) prezidentovy chotě Nancy Reaganové souvisí s kampaní War on Drugs (Válka proti drogám) zahájené za Reaganovy vlády. Dodnes je tento slogan v americké společnosti užíván. Výrazným „přínosem“ Války proti drogám je, že se nadále zvyšují sociální a ekonomické náklady spojené s drogovou politikou USA [87, 89].

1980

Paul McCartney za přechovávání konopí strávil 10 dní ve vězení v Japonsku, které má přísné protidrogové zákony [14].

1982

Západní Německo zakazuje (vyjma pro získávání izolačního pylu) pěstování konopí [141].

1985

Hašiš je stále produkován v oblastech severozápadní Číny (Kashgar a Yarkland).

Španělská vláda povoluje pěstování konopí pro technické účely (např. Francie pěstování technického konopí nikdy zákonem nezakázala).

1986

V USA 13. května DEA umísťuje Dronabinol® do třídy II nebezpečnosti [14].

1988

Soudce Francis Young na konci dlouhého právního procesu vynáší rozhodnutí, že marihuana je ve své přírodní formě jedna z nejbezpečnějších terapeuticky účinných látek, které jsou člověku známy. Vydává doporučení, v němž by mělo být u konkrétních případů život nebo smysly ohrožujících nemocí umožněno užívání konopí [53]. Vedoucí oddělení DEA doporučení nebere v potaz. Senát USA zvyšuje dotace na federální výdaje v boji proti drogám o 2,6 miliardy dolarů [53].

Výzkumný tým v USA ohlásil objev kanabinoidních receptorů [47].

1989

Odstupující prezident Ronald Reagan prohlašuje Válku proti drogám za vyhranou a tuto skutečnost považuje za hlavní úspěch svého úřadování. Ministr zahraničních věcí James Baker oznamuje, že celosvětová válka proti produkci narkotik zřejmě vyhrána není [14].

V USA vzniká Obchodní aliance pro komercializaci konopí (BACH), jejíž zájem směřuje ke komerčnímu využití konopí.

90. léta

V zemích bývalého východního bloku je po pádu komunistického režimu užívání konopných drog na vzestupu.

1992

Z Izraele je ohlášen objev endogenní (tělu vlastní) látky anandamidu (ze sanskrtu ananda = vnitřní štěstí), jež se váže na kanabinoidní receptor jako THC [47].

Pro příliš mnoho žádostí o konopné drogy prezident USA George Bush st. ukončil program Investigational New Drug (IND), který měl zlepšit kontrolu na kontrolovanými substancemi, jež byl spuštěn v roce 1976 [14].

1993

Směrnice Evropského hospodářského společenství umožňuje některým konopným farmám licencované pěstování konopí s nízkým obsahem THC [7].

Vláda Velké Británie ruší zákaz pěstování konopí pro technické účely [14].

1994

Ministr vnitra Velké Británie Michael Howard zvyšuje maximální hranici pokut za držení marihuany z 500 na 2500 liber.

Konference liberálních demokratů ve Velké Británii vyjadřuje pozitivní postoj k legalizaci [14].

Německo je po Nizozemsku druhou zemí Evropské unie, která dekriminalizuje držení malého množství konopí pro rekreační užívání.

Mezinárodní asociace pro konopná léčiva (International Association for Cannabis as Medicine) se sdílem v německém Neunkirchenu jedná s ministerstvy zdravotnictví různých zemí o možnosti legalizace konopí pro lékařské účely.

V Kanadě byl proveden výzkum, jehož cílem bylo mimo jiné zjistit, jaké jsou názory občanů na „konopnou“ politiku státu. Podle celkem 27 % občanů by přechovávání konopí mělo být legální; 42,1 % se domnívalo, že držení konopí by mělo být protizákonné, nicméně jedinec by neměl být trestán nebo by měl být pouze pokutován; 16,8 % se domnívalo, že by jedinec měl být subjektem trestu odnětí svobody; zbývajících 14 % svůj názor nevyslovilo [79].

1995

TV kanál Channel 4 připravil osmihodinový program Cannabis on Pot Night. Stanice BBC na Panorámě v reakci na to vysílá přehnanou antikonopnou propagandu.

V červnu je v USA provedeno desetimiliontější zatčení za delikty spojené s marihuánou [14].

Německo povoluje pěstování konopí pro technické účely [141].

Kanadská labouristická stínová ministrině Clare Shortová prohlašuje, že by měla být otevřena polemika na téma dekriminalizace [114].

UKCA (UK Cannabis Internet Activists), aktivisté pro legalizaci konopí ve Velké Británii iniciují kampaň pro reformu britských konopných zákonů. Jejich website denně navštěvuje více než 2000 lidí z celého světa.

V Amsterdamu se v coffee shopech objevuje místně vyráběný hašiš.

1996

V americkém státě Kalifornie je legalizováno užívání konopných drog pro lékařské účely [14].

V USA je přes 300 firem vyrábějících produkty z konopného materiálu. Stále však musí materiál dovážet ze zahraničí [53].